

What would Jesus do?

Jouw leauwen yn stim

Ferkiezingsprogram fan de ChristenUnie foar de gemeenteried fan Súdwest-Fryslân foar de perioade 2014-2017

Inhoudsopgave

Ynlieding.....	3
Wat soe Jesus dwaan? Jouw leauwen in stim!.....	3
Kearnwurden	3
Fyzje.....	3
Boargerkrêft	4
Betrouber.....	4
In wurd fan wolkom	4
Lêswiser.....	4
Speerpunten	5
Domein 1.....	6
Sosjale ferbining, partisipaasje, sociaal-cultureel kapitaal en feiligens	6
Programma 0 – Leefberens, sosjale gearhing en maatskiplike stipe	7
Programma 1 – Wurk, partisipaasje en ynkommen	13
Programma 2 – Jongerein en ûnderwiis.....	17
Programma 3 – Sport, keunst en kultuer	22
Programma 4 – Feiligens, oarder, hanthaving en tafersjoch.....	27
Domein 2.....	31
Romtlike en ekonomyske draagkrêft, gastheerschap, ynfastruktuer en duorsume groei	31
Programma 5 – Romte, wenjen, ekonomyske ferskaat, kaaisektoren en gasthearskip.....	31
Programma 6 – Diken, wetter en grien (inkl. parkearen).....	36
Programma 7 – Milieusoarch, enerzjy en duorsume groei	40
Domein 3.....	45
Tsjinstferliening, bestjuur en middels	45
Programma 8 – Tsjinstferliening, bestjoer en boargersaken.....	45
Programma 9 – Algemiene dekkingsmiddels.....	50

Ynlieding

Foar jo leit it *ferkiezingsprogram* fan de ChristenUnie yn Súdwest-Fryslân foar de perioade 2014-2017.

Wat soe Jesus dwaan? Jouw leauwen in stim!

Wer meitsje ik mij drok oer? As ik mijsels dy fraach stel en de titel fan ús Programma derbij nim, kom ik op de fraach: wêr soe ik mij drok oer meitsje as ik nei de 'mienskip' ¹ sjoch sa as Jezus der nei sjocht?

Dy persoanlike fraach twingt har op as wij as kiesferiening fan de ChristenUnie ús útsprekke oer it winske belied fan de gemeente yn de kommende riedsperioade.

De fraach 'wat soe Jesus dwaan?' heart op it foarste plak thús yn ús persoanlik libben as wij ús yn gebed rjochtsje op ús Heit en Him yn Jesus' namme freegje om wysheid en rjochting foar ús persoanlike libben.

Deselde fraach stelle leden fan tsjerken harren as se op snein gearkomme en de Trije-ienige God earje. Kristenen beliede harren leauwen mienskiplik yn allerhanne foarmen en yn dy bûnte kleuren fiele se ek de ienheid, dy harren helpt it Lichem fan Christus yn dizze wereld foarm te jaan.

Kristenen wolle der maatskiplik ta dwaan. Ek yn dat ferbân is it sinnich de fraach te stellen op hokker wize Jezus dat dwaan soe. En dat yn ús spesifyke situaasje: as boarger fan Súdwest-Fryslân, bewenner fan in doarp of wijk, studint, heit of mem, pensioneerde of wurknimmer.

Kristenen wurde ynderlik passionearre troch de Hillige Geast. It is troch dizze belofte fan de Heit dat leuawen troch ús hinne in stim krijt.

Kearnwurden

Fanút de fraach nei wat Jezus dwaan soe komt de ChristenUnie Súdwest-Fryslân ta de folgjende kearnwurden foar har Programma:

***Fanút fyzje betrouber
boargerkrêft ûntwikkelje***

Fyzje

De Spreukendichter jout oan, dat *“door gebrek aan visie het volk ten ûnder giet”*². De ChristenUnie hat fyzje foar de mienskip. Wij binne derfan oertsjoege, dat ús bijdrage perspektyf jout oan it daaglikse libben fan de bewenners fan Súdwest-Fryslân. Dy fyzje fynt har basis yn de relaasje mei de Skepper. It giet yn it libben om folle mear as jild en besittings. Njonken in betelber hûs langje wy ek nei burgenheid en feiligens. Bij in baan hearre ek wurdearring en ûntwikkelingsmooglikheden. De oerheid draagt bij oan in mienskip weryn minsken romte krije en heard wurde en swakkeren beskerme wurde.

Yn de troch ús winske mienskip krije we de frijheid om sels ferantwurdlikens te nimmen en ús eigen kar te meitsjen. Wij foamje dy mienskip yn in wrâld weryn wy omsjogge nei elkoar en dy leefber bliuwt foar

¹ mienskip stiet yn ús program foar de mienskip mei mienskipssin en *boargerkrêft*.

² Spreuken 11:14 NBV

ús bern. De ChristenUnie fielt har oansprutsen troch de Bibelske opdracht: set jo yn foar de bloei fan de stêd wêryn jo wenje, want de bloei fan de stêd is ek jimme bloei³.

Boargerkrêft

De ChristenUnie kiest foar in mienskip wêryn minsken *boargerkrêft* toane en wêryn soarch foar elkoar fanselsprekkend is. ûnbetelle wurk en frijwilligerswurk binne de smarolje fan de mienskip. Frijwilligers hawwe rjocht erkent te wurden yn harren maatskiplike belang. Sûnder frijwilligers is der foar in protte sosjale ferbanden, sa as sportferienings, buertklups en skoallen, gjin takomst. *Boargerkrêft* toant him yn libbens dy de Bibel wurden fan de profeet Micha foar eagen hâlde: *rjocht dwaan, de trou heechhâlde en mei ferstân dyn wei gean mei dyn God!*⁴. De ChristenUnie is in bûnsgenoat fan dy minsken, dy *boargerkrêft* toane.

Betrouber

God sjocht om nei dizze wrâld, haldt fan ús en is oandien mei de swakke. Hij ropt ús op om yn neifolging fan Jezus Kristus dy oangedienens hannen en fuotten te jaan.

Dat motivearret ús om as kristen polityk aktyf te wêzen en sa diel út te meitsjen fan in beweging fan kristenen dy ek op tal fan oare wizen yn de mienskip wurk fan harren leuawen meitsje wolle. De ChristenUnie is ree ferantwurdelijkheid te nimmen en yn gearwurking mei oaren har yn te setten foar in bettere mienskip. De ChristenUnie leauwt dat de wichtichste opdracht leit yn de soarch foar *de widdo, de wees, de frjemdling en de lytse man*.⁵ Derfoar is ek nedich in betroubere oerheid, dy harres tadocht oan in duorsume ekonomy en in soarchfâldige omgong mei Gods skepping.

In wurd fan wolkom

De ChristenUnie hjit de ynwenners fan de doarpen Raerd en Dearsum en fan de Legeaën: Poppenwier, Tersoal en Sibrandabuorren fan herte wolkom yn de foar har nije gemeente Súdwest-Fryslân. Ek hjitte wij no op foarhân de bewenners wolkom fan in grut part fan Littenseradiel, dat nei ferwachting op 1 jan 2018 diel fan ús gemeente wurde sil.

Lêswiser

De gemeente Súdwest-Fryslân hat yn har begrutting programma's beneamd dy yn dit ferkiezingsprogram de haadstikken foarmje. Elk Programma wurdt fanút ús fyzje fult mei saken, wêrfoar de ChristenUnie yn de kommende perioade oandacht freegjen bliuwt. Foar elk ûnderdiel wurdt oanjûn op hokker wize neffens de ChristenUnie de mienskip dêrbij yn har *boargerkrêft* belutsen is en wêr de oerheid har betrouberens toane moat.

³ Jeremia 29:7 Nije Fryske Bibeloersetting

⁴ Micha 6:8 Nije Fryske Bibeloersetting

⁵ Sacharja 7:9-10 Nije Fryske Bibeloersetting: ⁹ doe't de Heare Almachtich sei: Sprek nei wierheid rjocht, bewiis inoar trou en armhertichheid, ¹⁰ bekrink de widdo en de wees net, de frjemdling noch de lytse man, en haw gjin kwea tsjininoar yn 't sin.

Wij sprekke de ferwachting út, dat we mei dit Programma in konstruktive bijdrage leverje meie oan de mienskip fan Súdwest-Fryslân.

De fraksje fan de ChristenUnie, 1 january 2014

Spearpunten

De ChristenUnie wol

1. fanút har **fyzje** beskermjend neist de swakke stean,
2. **boargerkrêft** benutte en dêrom meitinke mei de inisjatyfnimmer,
3. **betrouber** ferantwurdlikens drage foar konstruktyf belied

De ChristenUnie set har yn foar:

- **boargerkrêft** as útgongspunt yn de jeugdsoarch;
- **betrouberens** yn de kearnen mei ko-finansearring;
- **fyzje** foar duorsume enerzjy mei draachflak yn de kearnen

Domein 1

Sosjale ferbining, partisipaasje, sociaal-cultureel kapitaal en feiligens

As der in sosjale kaart makke wurde soe fan de bewenners fan Súdwest-Fryslân, dan soe opfalle, dat in protte bewenners aktyf binne yn frijwilligerswurk. Der ûntstiet dan in bûnt pallet as bygelyks de sportferienings en de muzykferienings, de jongerein en âlderenferienings, de doarpsbelangen en de tsjerkelike mienskippen op dy wize yn bield brocht wurde.

Yn dizze netwurken skoelet *boargerkrêft* en wurdt partisipaasje sichtber en krijt ferbining stâl. As minsken dêrin ynfestearje biedt dat ek in basis foar feiligens.

Partisipaasje giet lykwols fjirder dan de ynset as frijwilliger. Elk minske hat der ferlet fan diel te nimmen oan de mienskip, yn gesins- of familieferbanden, yn kontakten mei buert of strjitte, yn wurk en frije tiid. De ChristenUnie besjocht elke kring fan minsken mei in eigen identiteit as in soevereine kring. Dit is in kring mei eigen autonome identiteit. Dat makket ek dat de leden fan dizze kringen, sa as gesinsleden, tsjerkeleden en ferieningsleden, eigen ferantwurdlikens nimme. Dat jout de leden fan dy kringen feiligens yn harren kwetsberens en ôfhinklikens.

Yn de kommende fjouwer jier komme de gemeenten foar in grutte taak te stean. Sij gean in tal grutte desintralisaasjes yn harren eigen belied ynpasjen: de oergong fan de AWBZ nei de WMO, de Jeugdsoarch, de Participatiewet/Wurk naar Vermogen en ynfolling jaan oan Passend ûnderwiis. Dizze desintralisaasjes komme mei in grutte taname fan it gemeentlik budzjet, werbij sels op dit stuit noch ûnwis is wêrop de gemeenten rekkenje meije. Sij lizze in grutte ferantwurdlikens bij de útfiering fan taken, dy opnommen wurde yn de programmas 0 en 2.

Programma 0 – Leefberens, sosjale gearhing en maatskiplike stipe⁶

Fyzje op mienskipsoarch

De ChristenUnie stiet foar eigen ferantwurdlikens, eigen krêft, boargerkrêft

De ChristenUnie giet yn de eigen kring út fan de ferantwurdlikens fan boargers. De realiteit hjit te sizzen, dat net alles troch eigen ynset en mei help fan frijwilligers oplost wurde kin. Súdwest-Fryslân dient dêrom foaral te ynfestearjen yn it fersterken fan de *boargerkrêft*. Neist de taak fan regisseur sil Súdwest-Fryslân har ek in skild foar de swakkeren toane moatte. Foar alles is ynset op prefinsje wichtich. Foarkomme is better dan genêse. Foarbylden hjirfan binne prefinsje op skieding, ferieningssumje, ferslaving en op alkohol- en drugsgebrûk esfh. Dit foarkomt net allinnich hege kosten mar wis ek problemen foar alle belutsenen.

De mienskip is net altyd sa gearhingjend en soarchzaam as beliedsmakkers graach sjogge. Desennia fan yndividualisearring hawwe de sosjale koheesje yn in protte wiken en ferbanden útholle. Boargers lûke harren it lot fan oaren allinnich oan as dy oar harren oan it hart giet of wannear't se in win-win-situaasje ûnderfine. Dêrin liket it foar de hân te lizzen dat der fan in wjersidigens sprake wêze moat. Dy wjersidigens wurdt oer it algemien earder ferwachte yn netwurken fan minsken mei deselde beheining. De groepen hawwe in bytsje kâns om pasjende mantelsoarch te bieden. Sa kin bij de útfiering fan de WMO en jeugdsoarch net sunder mear útgien wurde fan de *boargerkrêft* of soarchsumens fan de buert of famylje. Om dy krêft te finen is it nedich nije indikatoren foar sosjale coheesje, ynfomele netwurken en buertsoarch te ûntwikkeljen. Bij netwurken tinkt de ChristenUnie mei namme ek oan tsjerklike netwurken. It freget dêrta in oare hâlding fan gemeenten en professionals om de rezjy út hannen te jaan.

De ChristenUnie stiet foar de kearn

Foar de 68 doarpen en 6 steden fan Súdwest-Fryslân krijt leefberens stâl yn it kearnbelied. De ferienings fan doarps- en stêdsbelangen hawwe in rike tradysje en foarmje in hast fanselsprekkende vertsjintwurdiging yn de kearnen. De wize wêrop Súdwest-Fryslân dizze belangenorganisaasjes belûkt bij harren taak de leefberens yn de wênlakken te befoarderjen rjochte him als mar mear op de ynisjativen dy der yn de kearn – de mienskip – oan de oarder stelt wurde.

De ChristenUnie stiet foar ‘meitinkende’ bestjoerders en amtners

Dizze oerheidspartisipaasje freget fan de amtners in op gearwurking rjochte wurkstyl, werbij net de regels fan it gemeentlik belied liedend binne, mar de mate wêryn de gemeente de *boargerkrêft* fan it yndividu en de mienskip stimulearje en stypje kin. De ChristenUnie freget fan amtners, dat sij de *boarger* yn harren *krêft* sette.

In spesjale rol is neffens de ChristenUnie weilein foar dy minsken yn de ‘mienskip’, dy blijk jouwe fan belutsenes bij harren omjouwing. It bestjoer fan de gemeente docht der goed oan dizze ‘best persons’

⁶ 1. Leefberens (Wmo prestaasjefjild 1 en kearnbelied) 2. Wolwêzen (alle 9 prestaasjefjilden) 3. Publyke sûnenssoarch 4. Maatskiplik wurk (Wmo prestaasjefjilden 3, 4 en 5) 5. Foarsjenningen bij beheiningen (Wmo prestaasjefjild 6) 6. Psychisk kwetsberens (Wmo prestaasjefjilden 7, 8 en 9)

yn byld te krijen en te hâlden, harren te wurdearjen foar harren ynset foar de 'mienskip' en harren ynsjativen as útgongspunt te kiezen foar passend belied yn de mienskip.

Yn de beliedsûntwikkeling en -útfiering yn it sosjale domein wurde boargers aktyf belutsen. Boargers binne dé ûnderfiningsdeskundigen en op dy wize professional yn harren eigen situaasje.

Yn Súdwest-Fryslân is troch de ried de fyzje mei de namme "Naar een veerkrachtig sociaal domein!" feststeld. Dizze foarmet de basis foar de ynfolling fan de transysjes: Jeugdsoarch, AWBZ-begelieding en de Partisipaasjewet. De ChristenUnie stipet mei namme de dêryn yntrodusearre 'meitinker' as de amtner dy útgiet fan *boargerkrêft*. Ús sintrale motto is "1 gesin, 1 plan, 1 regisseur".

De ChristenUnie stiet foar desintraalisaasje en transformaasje

Op it gebiet fan soarch en welwêzen feroaret der de kommene jierren in hiele protte, like goed foar de boarger as foar de gemeente. Boargers wurde konfrontearre mei it feit dat sij net mear automatysk rjocht hawwe op foarsjenningen, mar dat foaral sjoen wurdt nei wat men sels kin, al dan net mei help fan it eigen netwurk. In protte saken dy't foarhinne fia de AWBZ, de soarchfersekering of de profinsje regele waard komme no op it board fan de gemeente, faaks kombinearre mei in fikse besuniging op de budzjetten.

De ChristenUnie is fan herte ree mei te wurkjen oan dizze desintraalisaasjes fan taken nei gemeenten en oan de transformaasje fan oerheidssoarch nei selsredsumens of mienskipredsumens. Soarch moat tichter bij de minsken, yntegraal en mei mear maatwurk. De ChristenUnie stipet de tinkwize dat net alles troch de oerheid regele wurde moat. Minsken drage ferantwurdlikens foar elkoar, yn gesinsferbân, yn famyljes en yn de buert. It gesin is de hoekstien fan de mienskip en ynformele netwurken binne it cement fan de mienskip. Krekt yn dizze tiid lizze der foar tsjerken enoarme kânsen om sichtber te wêzen yn de mienskip, bûten de tsjerkemuorren. Kokreaasje – it tegearre foarmjen fan belied - tusken boargers, maatskiplike organisaasjes en gemeenten draagt bij oan in breder gedragen belied.

De ChristenUnie stipet de ûntwikkeling dat Súdwest-Fryslân mear ferantwurdelijk wurdt foar it leverjen fan soarch. De gemeente kin soarchfragen bij elkoar bringe mei oare foarsjennings, sa as thússoarch, ferfier, ûnderwiis of wen-soarchkompleksen en libbensrinbestinbdige wenningen. Sa kin mei behâld fan kwaliteit mear soarch oan mear minsken ferliend wurde.

De transysjes gean tegearre op mei besunigings, wêrbij de gemeente op foarhân minder budzjet krijt. De ChristenUnie wol mei yntegraal oanbeane soarch foarkomme, dat sommige kwetsbere minsken net sjoen wurde. De besuniging op de húshâldlike help liedt der bygelyks ta dat inkeld yn in beheind tal fan situaasjes berop dien wurde kin op dizze foarsjennings. Wichtich is wol each te hâlden foar de sinjalearjende funksje die dizze foarsjenning hat. It yn byld krijen fan kwetsbere minsken bliuwt in wichtige taak.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

In goeie oergong yn de desintraalisaasjes.

De desintraalisaasje fan taken nei de gemeente soarchet der foar, dat it berik fan it programma 0 - leefberens, sosjale gearhing en maatskiplike stipe – folle grutter wurden giet. De miljoenen, dy dêrmei muoit binne, easkje in ôfweage beslútfoarming en in krechte monitoring.

De trije desintraalisaasjes fertoane in grutte gearhing. As minsken mei problemen konfrontearre wurde, hawwe se dizze faaks op meardere gebieden. It is dêrom ferstânnich te starten mei de eachen gean te litten oer de omjouwing fan de boarger en – bij mearfâldiche problematyk – ien casemanager oan te wizen.

Leefberens yn de kearnen

De doarpslûsen, multifunksjonele sintra en wykgebouen jouwe de bewenners fan de kearn de kâns oan de mienskip foarm te jaan. Útgongspunt fan de ChristenUnie is, dat dizze mienskip ek sels soarch draagt foar it behear en ûnderhâld fan dizze foarsjennings. In oerdaad fan regeljouwing kin selswurksomens dêrbij yn de wei stean. De ChristenUnie kiest derfoar dat Súdwest-Fryslân net foar problemen soarchet, mar mei haar bewenners siket nei mooglikheden.

De rol dy wykplatform en doarpsbelang spylje bij de belangenfertsjintwurdiging foar de kearn wurdt stipe. Betingst derbij is, dat dizze belangenvertegenwurdigers gjin polityke laach foarmjen gean; it algemien belang fan de kearn moat neistribbe wurde.

De ChristenUnie stiet achter de kar om ek wiken fertsjintwurdigje te litten troch in wykplatform. Wij binne fan miening, dat de wykferiening dizze rol goed oppakken kin as dizze har dêrta roppen fielt. It troch opbouwurkers stypjen fan wykplatform is foar in beperkte perioade in beënbere wei. De ChristenUnie kiest dêrbij foar in opbouperioade fan maksimaal 2 jier. De sintrale taak fan dit platform moat wêze: it opstellen en ûnderhâlden fan in wykfyzje.

De wiken, dy troch fertraging yn wenningbouprojekten op efterstân drige te reitsjen, hawwe ekstra oandacht nedich. In foarbyld dêrfan is Lemmerweg-West, wêr de stagnearjende wenningbou oan de Geau de ûntwikkeling fan de IJsterkade foar in part yn de wei stiet. De ChristenUnie pleitet foar it op gong hâlden fan de werûntwikkeling fan dit gebiet.

Subsydzjes foar wolwêzen

De ChristenUnie kiest binnen it welwêzenbelied foar in subsydzjebelied, wêryn ek de eigen krêft sintraal stiet: wat kin de subsydzjefreegjende feriening of stifting yn ridlikens sels ophoasje? As blykt dat in feriening – ek nei in oanmoedigings- of startsubsydasje – gjin fitalens toant, dan is stopjen of fuuzje ek in blyk fan diedkrêftig bestjoer. Sa kiest de ChristenUnie derfoar om it gearfoegjen fan op âlderen en jongeren rjochte ferienings te befoarderjen.

De ChristenUnie hecht deroan, dat it seniorenplatform SWF kent wurdt yn alle foarmen fan gemeentlik âlderenbelied.

Proaktive volksûnenssoarch

Foar it welwêzen fan boargers en om te foarkommen dat boargers úteinlik in berop dwaan moatte op djoere foarmen fan soarch is it fan belang dat de gemeenten in proaktive opstelling hawwe as it giet om it lokaal sûnensbelied.

Fanôf 2015 wurdt it ferplicht in kontaktmomint foar jongeren fan 14 jier en âlder te yntrodusearjen. De GGD giet dit al yn 2014 yn har oanbod opnommen. De ChristenUnie twingt oan op in goeie kommunikaasje oer dit oanbod en respekt foar de âlderlike soarch. Doel moat bliuwe de libbensstyl en partisipaasje fan 14-jarigen te befoarderjen.

Ferbreedzjen fan WMO-loket

De ChristenUnie fynt it wichtich dat bij in stipefraach ek de neiste omjouwing fan de helpfreger yn byld brocht wurdt. Ien loket foar welwêzen, soarch, wurk en ynkomen en opfiedingstipe is dêrbij it ideaal. It keukentafelpetear is neffens de ChristenUnie in earste stap nei ferkennenning fan de eigen mooglikheden fan de helpfreger. De ynset fan frijwilligers bij dizze ferkennenning leit foar de hand.

Keukentafelpetear

Ynset fan frijwilligers bij it keukentafelgesprek is mooglik.

Monitoring fan de ôfpraten oplossings mei de helpfreger is cruciaal om te soarchjen dat stipe aanslúten bliuwt en ûnnedige help foarkommen wurdt of stipe te lang útbliuwt.

Konstruktif benei kommen fan frijwilligersorganisaasjes

Op it mêd fan it wolwêzen binne in protte frijwilligers aktyf. Frijwilligers freegje harren ôf wêrom harren ynset fermarkt wurde moat. Dochs binne professionals nedich om dizze 'best persons' yn harren *boargerkrêft* te setten. Foarbylden dêrfan binne Humanitas, Stichting Leergeld en Stichting Present. De ChristenUnie freget harren ôf wêrom de wolwêzenorganisaasje Timpaan foar de begeleiding fan maatskiplike staaazjes en de frijwilligerssintrale in eksklusyve rol spilet, wylst foar it ynspeljen op partikulier ynisjatyf ek in mear ferbinende wize fûnt wurde kin. De subsydzjearring fan frijwilligerswurk fia de Timpaan moat dêrom tsjin it ljocht hâlden wurde.

Mantelsoarchstipe

De ChristenUnie wol de krêft fan de mienskip benutte en wol dizze fersterke. De ChristenUnie set yn op it stypjen fan mantelsoarchers en it fersterken fan ynformele (wyk)netwurken. Professionals stypje frijwilligers yn pleats fan oarsom. Wij pleitsje dêrom foar in mear budzjet foar adekwate mantelsoarchstipe, wêrûnder de besteande Stipepunten.

Soarch yn natura en PGB

De ChristenUnie wol dat boargers, dy stipe fanút de WMO krije, de mooglikheid hawwe om te kiezen foar soarch yn natura (ZIN) of in PGB. Dit stelt boargers better yn steat eigen rezjy te fieren (bygelyks in vouchersysteem foar de ynkeap fan deibesteging) en foaral om keze te kinnen foar soarch dy bij harren past. De karfrijheid yn de fraach nei help docht rjocht oan de kulturele en libbenbeskoulke wearden fan de helpfreger.

Behâlden fan deibesteging mei doel

Minsken mei in beheining moatte safolle mooglik meidwaan kinne yn de mienskip. De ChristenUnie sjocht pasjende deibesteging dêrom as betingst foar dizze partisipaasje.

Soarch foar âlderen thús

In gruttere groep minsken mei in swiere soarchfraach bliuwe hieltyd langer thús wenjen. Dit betsjut ûnderoar in grutte fokus op it geskikt meitsjen fan foldwaande wenningen foar âlderen en beheinden. Dit kin troch ôfspraken te meitsjen mei wenningkorporaasjes. Derfoar moat ek infestearde wurde yn

domotika⁷, wêrbij it net alinnich gjit om yntegraasje fan techniek en betsjinning, mar ek om de tsjinstferliening.

Eigen bijdrage en hergebruik

Om de stipe yn it sosjale domein betelber te hâlden kin foar bepaalde foarsjennings in substansjele eigen bijdrage frege wurdt. De ChristenUnie fynt dat in eigen bijdrage foar dizze foarsjennings net ten koste gean mei fan de berikberens fan de soarch. De ChristenUnie kiest foar wergebrûk fan helpmiddels. Neist it finansjele foardiel is dit ek wichtich yn it kader fan duorsumens.

Kwalitatyf goeie jeugdsûnenssoarch

Om op tiid problemen te sinjearjen is in goeie en effektive opset fan de jeugdsûnenssoarch fan grut belang. Konsultaasjeburos en skoaldokters moatte harren dêrom net alinnich rjochtsje op de fysike sûnens fan de jongerein, mar ek de sosjale omjouwing fan it bem. De ChristenUnie kiest der dêrom foar dat de jeugdsûnenssoarch ferûn is mei it Sintrum foar Jongerein & Gesin.

Dêr wêr help bij de opfieding of ekstra stipe nedich is, wurdt alderearst besjoen yn hoe fiere de 'eigen omjouwing' hjiryn in rol spylje kin.

Om problemen mei sûnens foar te kommen en it wolwêzen fan de jongerein te befoarderjen is it sportbelied sa opsetten dat elk bem yn Súdwest-Fryslân de mooglikheid hat om elke wike te sporten.

Tsjingean fan ferslavingen

In ferslaving oan alkohol, roken, drugs, seks en/of gokken bliuwt foar de ChristenUnie in bedrieging foar de folkssûnens en it algemien wolwêzen. Súdwest-Fryslân giet dit tsjin troch it nimmen fan prefentive maatregels en aktyve bestriding. Sportferienings, tsjerken en oare maatskiplike ynstellings moatte in rol spylje yn de bewustwurding fan sûnensproblemen as gefolch fan in ferkearde libbensstyl.

De hanthaving op de feroardening foar parakommersjele horeka freget ek spesifyke oandacht foar de keten, wêryn jongerein faaks al jong mei alkohol yn oanrekking kommen. Los fan de fraach of der al dan net sprutsen wurede kin fan alkoholferkeap fynt de ChristenUnie, dat it ketenbelied opnij tsjin it ljocht hâlden wurde moat en ek yn dizze gelegenheden aanstjoerd wurde moat op prefentive soarch. Doel dêrbij is, dat de jongerein sels ûntdekt dat it net sûn is om jong alkoholhâldende dranken te brûken.

Hanhaving fan in gemeentlike sûnensstsjinst (GGD)

Gemeenten hawwe in tal wetlike taken yn it ramt fan de publyke sûnenssoarch. Dêrom moat Súdwest-Fryslân soargje foar de ynstânhâlding fan in gemeentlike sûnensstsjinst mei deskundigen op it terrein fan sosjale genêskunde, epidemiologie, sosjale verpleegkunde, sûnenssbefoardering en gedrachswittenskippen. It falprefinsjeprojekt "Halt! U valt" fertsjinnet neffens de ChristenUnie bliuwende oandacht.

Soarch foar de prostitúe

De ChristenUnie hat it leafst gjin bordelen binnen har gemeentegrins. Salang se der binne rekkent de ChristenUnie it wol ta haar taak te bewurkjen dat dejingen, dy wurksum binne yn dizze gelegenheden sa

⁷ húsautomatisearring: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Domotica>

folle mooglik beskerme wurde tsjin twangen ta te sjen op harren wurk- en libbensomstannichheden. Resint ûndersyk⁸ hat oantoant, dat der likegoed yn it zogenaamde legale as yn it illegale sirkwy sprake is fan útstrûping en minskenhannel. It is synysk de frijheid op it gebied fan prostitusje en drugs yn stân te hâlden as men betinkt dat dêrtroch op 'legale' wize safolle skea oanbrocht wurdt. De ChristenUnie set har yn foar in effektyf oanbod fan útstapprogramma's oan prostituees en wol Fier Fryslân hjiryn mear as foarhinne belûke.

Soarch basearre op netwurksoarch yn stee fan op ketensoarch

In keten is sa sterk as de swakste skeakel, in netwurk fangt krekt de swakste skeakels op. De ChristenUnie wol ynsette op in adekwaat foarmjûn kontakt tusken de ferskillende partners yn de soarch. Binnen in te fersterken netwurk bringt de ferantwurdlikens dragende partner de oan harren soarch tafertroude kwetsbere minske yn mei it doel tegearre ta ien behanlingsplan te kommen. Tegearre sette de netwurkpartners harren yn de saneamde soarchmijers en sosjaal swakkeren yn byld te krijen en te bewegen help te akseptearjen.

⁸ Dossier prostitutie en mensenhandel: <http://www.christenunie.nl/nl/page/32638>

Programma 1 – Wurk, partisipaasje en ynkommen⁹

De bankenkrisis hat de ekonomy ûnder druk setten en soarget yn in protte gesinnen foar nûd oer wurk en it beteljen fan hier en hypotheek. Dêrneist is it net foar elkenien ienfâldich de oanslúting mei de arbeidsmarkt te finen.

Fyzje op wurk, partisipaasje en ynkommen

De ChristenUnie stiet foar soarch foar libbensûnderhâld

Ús útgangspunt is dat elk minske ferantwurdlikens is foar syn eigen libbensûnderhâld. Faaks slagget dat net. Wij fine dat net ien oan syn lot oerlitten wurde kinne. Likegoed fan oerheid as mienskip wurdt ekstra soarch en oandacht frege foar de kwetsbere boargers.

Wij leauwe dat minsken ta bloei komme wannear se harren ferantwurdlik fiele foar harren omjouwing, foar elkoar en foar harsels.

De ChristenUnie stiet foar tagonklikens

De oerheid hat ta taak rannebetingsten mooglik te meitsjen, wêrtroch minsken oan de mienskip diel nimme kinnen ek as se dêryn beheind wurde troch lichaaamlike beheinings.

De ChristenUnie set har yn foar in mienskip wêryn

- elkien mei dwaan kin op in wize dy sa goed mooglik aanslút bij syn of har talinten;
- frijwilligerswurk in wichtich plak innimt;
- it foar gemeenten, bedriuwen en oare organisaasjes en ynstellings fanselsprekkend is dat ek minsken mei beheinings de mooglikheid bean wurdt om harren talinten yn te setten;
- minksen dy gjin kâns hawwe op regulier wurk dochs meidwaan kinne.

De ChristenUnie stiet foar soarch foar de earme

De sintrale oerheid jat feststelt dat de gemeente gjin regelings ynstelle mei, dy't de yndruk wekke fan ynkommenspolityk. Dochts fertsjinje de minder draachkrêftigen de oandacht fan Súdwest-Fryslân. Yn de afrûne perioade is – ûnder druk fan de resessy – de noarm foar kompensaasje foar inkele gemeentlike heffingen en belestings stelt op in ynkommen fan maksimaal 110% fan it wetlik minimum. Bij besunigings op de útjeften fan de gemeente kiest de ChristenUnie yn earste instansje net foar it ferminderjen of beheinen fan it gebrûk fan minimaregelins, mar om tegearre mei de maatskiplike partners te ûndersykjen of de besúniging ek berikt wurde kin troch in oare ferdieling fan ferantwurdlikens, taken en middels tusken de gemeente en de maatskiplike partners.

De ChristenUnie stiet foar in mienskip wêr leauwen in stim krijt

De Indiase tinker Vishal Mangalwadi is der wis fan, dat de ekonomyske foarspoed yn it Westen in gefolch is fan in kultuer fan betrouwen¹⁰. De ChristenUnie wol ynfestearje yn in betroubare mienskip dy basearre is op 'betrouwen'. Yn in mienskip wêryn leauwen in stim krijt en wêryn minsken stimulearre,

⁹ 1. Ynkommen 2. Minimaregelings en skuldhelpferliening 3. Subsidiearre banen 4. Folwuchsenenedukaasje 5. Partisipaasje en re-yntegraasje 6. Wet Inburgering

¹⁰ Dienstbare politiek, pag 29, Roel Kuiper, 2011

útdage en beleane wurde. Yn in mienskip wêryn de kweaden oanpakt wurde, wêryn beide partijen fanselssprekkend heard wurde en rekkening hâlden wurdt mei yndividuele omstannichheden.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Creëren fan wurkûnderfiningsplakken

Om minsken út de kaartenbak te krijen is it ferstannich yn te setten op it benutten fan wurkûnderfiningsplakken. It is fan grut belang it hjoeddeiske pilotprojekt Pastiel troch te setten, te evalúearjen en te ferbetterjen. Derbij moat foarkomen wurde dat Pastiel konkurrearjen giet mei bijgelyks útsendbedriuwen.

De groeiende jeugdwurkleasens freget lykwols wol om kreative oplossings, wêrbij de gemeente net oan de kant stean bliuwt. De ChristenUnie stelt har bij in foarspoedige ûntwikkeling foar, dat fan elkenien, dy finansjeel ôfhinklik is fan Súdwest-Fryslân, de kapasiteiten en ûntwikkelings objektyf en soarchfâldich festlein wurde yn in persoanlik ûntwikkelingsplan. Yn kansrike sektoren wurde bedriuwen en organisaasjes stimulearre mear minsken mei in (grutte) ôfstân ta de arbeidsmarkt yn tsjinst te nimmen. Súdwest-Fryslân moat dêryn sels it goeie foarbyld jaan.

Bedriuwen en organisaasjes wurde útdage om de ferantwurdlikens te nimmen foar wêryntegraasjetrajekten. Dêrbij moat wol yn é gaten hâlden wurde dat de trajekten in oantoanber posityf effekt hawwe op (de kânsen fan) pleatsing yn in funksje op de arbeidsmarkt.

Maatskiplik ferantwurd ûndernimme

Súdwest-Fryslân set har bliuwend yn bedriuwen en organisaasjes mei elkoar yn ferbining te bringen. Dit moat ûnder oare ta doel hawwe harren te belûken bij it beropsûnderwiis en dêrfoar leer- en/of wurkûnderfiningsplakken beskikber te stellen. Minsken dy yn in weryntegraasjetrajekt sitte, moatte nei it dien krijen sa gau mooglik nij wurk oanbean wurde. It oanbieden fan edukaasjetrajekten moat yn ús optiek ek kepple wêze oan in ridlike kâns op in wurkplak.

Soarch foar harren mei bluwende afstân ta regulier wurk

De mate wêryn bedriuwen en organisaasjes wurkbeheinden yn tsjinst nimme fereasket de needsaak om as gemeente sels te soarchjen foar beskermde wurk. Mei it each op beskermde wurkjen wurdt gjin onderskied mear makke tusken minsken mei in WSW yndikaasje, of minsken dy rjocht hawwe op in Wajong of bijsûntkearing.

It fangnet foar it ynkomen is de bijsûntkearing. Op basis fan de fraudewet wurde op in onrjochtmjittige wize krigen útkearings weromfoardere. In adekwaat weromfoarderingsbelied is ek basearre op de draachkrêft fan de mooglik dêrbij belutsen gesinnen. Ek hjir is foarkomme better as genêse: in tiidige warskôging kin erger foarkommen.

Romhertige minimearrings

De Ethiopiër krieg yn Hannelingen 8:30 troch Filippus de fraach stelt: *“begripe jo wat jo lêse?”* Yn ús mienskip is ca 10% fan de boargers net bij machte de faaks drege teksten te lêsen lit stean te begripen. It is dêrom fan grut belang minksen persoanlik te benaderjen en harren te wizen op allegear regelings. De oankundige 'snelbalie' kin hjiryn fan belang wêze as dizze ek rjochte is op it jaan fan mûnlinge ynformaasje. Rjochte besites binne fan grutter belang.

In mei-inoar oparbeidzjen tsjin de earmoed yn de gemeente fertsjinnet de foarkeur: dit kin troch in earmoedepak te slúten mei alle fynplakken: wenningkorporaasjes, voedselbank, helpferlieningorganisaasjes, tsjerken, soarchynstellings, jeugdsoarch, ûnderwiis, ets.

De voedselbank is in troch in protte minsken wurdearre ynstelling en is derneist yn it bestean fan in protte in ûnmisbere ynstelling. Súdwest-Fryslân docht der goed oan mei de voedselbank ôfspraken oer de omgong mei gegevens fan cliënten te besprekken.

Tsjerken organisearje harren soarch foar earmen tradisjoneel yn diakonijen; yn mear gemeenten is dizze foarm fan soarch ûnder ynfloed fan de maatskiplike omstannichheden nij libben inblaast.

In gemeentlike foardielpas wurket stigmatisearjend as dizze útslútend bestemd is foar minsken mei in bijsûnsútkearing. As dizze lykwols ek tsjin betelling troch oaren krigen wurde kin, dan ferdwynt dit stigma en wurdt de akseptaasje grutter. Dizze kin dan opnommen wurde yn it minimabelied. Yn dit ramt stelt de ChristenUnie foar de mooglikheid te ûndersykjen in fûns¹¹ op te rjochtsjen, mooglik beheind ta it mêd fan sport en kultuer, wêryn oerheid, ûndernimmers en partikulieren jild stoarte, wêrop de minima oanspraak meitsje kinne.

Adekuate en tagonklike skuldhelpferliening

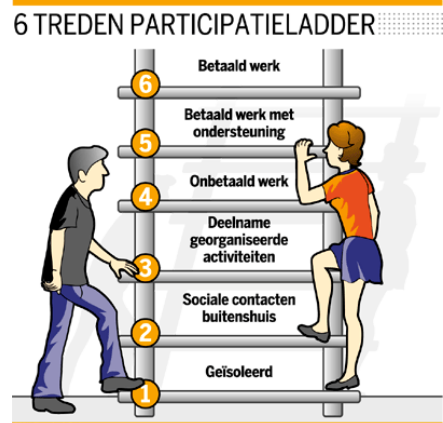
Ûnbekendens mei de regelingen makket dat minsken ûnedich lang wachtsje mei de oanpak fan skulden. De ynstek dy it skuldhelpmaatjesprojekt¹² hantearret, ferstjinnit dêrom oerweage te wurden. Ek hjirbij kinne frijwilligers yn de oerdracht fan ynformaasje in wichtige rol spylje. Sa as earder stelt is, kin in goeie koördinaasje tusken ketenpartners yn soarchtrajekten der foar soarchje dat minksen mei in te hege skuld yntiids sinjalearre wurde en holpen. In konvenant mei de wenningcorporaties en enerzjybedriuwen oer ôfspraken rûn it melden fan betellingsefterstânnen en de ôfspraak om yn prinsipe net oer te gean ta útsettings of it ôfslúten fan enerzjy is hjirbij wichtich.

Der meie gjin lange wachttiden bestean foar de skuldhelpferliening. De ChristenUnie kiest foar in yn de gemeentlike oardening festleine termyn fan maksimaal twa wiken, wêryn immen bij de skuldhelpferliening terjochte kin.

Pasjende partisipaasje as boargerkrêft

In protte minsken wolle graach harren *boargerkrêft* insette yn de mienskip. Hja wolle it leafst meidwaan yn harren direkte ômjouwing. Dêrneist is der in protte behoefte oan minsken dy't harren ynsette wolle. Toch slagget it dreech om fraach en oanbod bij elkoar te bringen.

De ChristenUnie sjocht meidwaan as in kâns en in útdaging. Meidwaan moa stimulearre en wêr mooglik beleane wurde. It is dêrom nedich dat de gemeente en maatskiplike partners mei-

¹¹ Dit fûns kin op sortgelyke wize wurkje as Stichting Leergeld.

¹² In moai foarbyld hjirfan is it skuldhelpmaatjesprojekt yn Boalsert, opsetten troch de Rooms Katholieke tjerke.

inoar de behoefte ynventarisearje en ôfprate op hokker wize fraach en oanbod bij elkoar brocht wurde kin.

Minsken dy noch net meidogge, kinne dêrta útdage wurde. As dat net slagget dan kin op dat momint pas in ferplichting ta meidwaan oplein wurde.

Minsken dy't harren no noch oanmelde foar in ynboargertrajekt wurde geunstich begelied. Hoewol ynboargerregelings ôfbout wurde is it neffens de ChristenUnie gjin muoite om neat ek de lêsten in kâns te jaan.

Programma 2 – Jongerein en ûnderwiis¹³

De grutste útdaging foar de kommende perioade leit yn de oerdracht fan jeugdsoarch fan profinsje nei gemeente. Ek gjit der in protte oandacht nei pasjend ûnderwiis. Beide transysjes binne rjochte op de jongerein.

Fyzje op de takomst

De ChristenUnie stiet foar desintraalisaasje Jeugdsoarch

Yn dizze riedsperioade wurde taken op it gebiet fan jeugdsoarch oerhevele nei Súdwest-Fryslân. De tarieding dêrop is no al yn folle gong. Dêrbij sil it stelsel fan de jeugdsoarch feroarje. Wis ek trochdat de desintraalisaasje fan dizze taken tegearre op gjit mei in foarse besuniging fan 15% op it oarspronklik budzjet.

Der bestjit in gefaer dat de transysje har foaral rjochtet op it ferskoven fan bestjoerlike rezjy. De transysje is lykwols ynhâldlik motivearre. Dêrbij gjit it dus net yn earsten om de bestjoerlike oanstjoering. It hjoeddeiske oanbod moat fernijd wurde sunder de kontinuïteit en kwaliteit fan soarch yn gefaer te bringen. Kwaliteit en kontinuïteit moatte dêrom troch gemeenten sichtber yn kaert brocht wurde. Net alle taken kinne binnen de gemeente organisearre wurde. Der sille regionaal en lânlik ôfspraken mei oaren makke wurde.

Om gearhing te krijen yn it begelieden fan bern en jongerein mei soarch, helpferliening en wurk wurdt de desintraalisaasje fan de jeugdsoarch keppele oan de oare taken dy nei de gemeenten oerhevele wurde: de desintraalisaasje fan de AWBZ en de Partisipaasjewet. Dit biedt de kâns om jeugdsoarch op in liniche wize oer gean te litten yn folwûchsenensoarch.

De ChristenUnie stiet foar de skoalle as sociaal anker

We fyne it wichtich dat âlders kieze kinne foar skoallen dy yn it ferlingde lizze fan wêr se sels prinsipeel foar staan. As it giet om ûnderwiis hat Súdwest-Fryslân in beperkte fasilitearjende rol.

Yn de mienskip is it wichtich sosjale gearhing te stimulearjen as tsjinwicht fan de sterk tanommen yndividualisearring. Wurdt dizze taak ek oan leerkrêften jûn, dan belibje hja dit as in spanningsfjild tusken de gebieden wêrop hja harren fokusse moatte: it jaan fan ûnderwiis (oanleren basiskennis sa as taal en rekkenjen) en oandacht foar boargerskip. De trend is dat der hieltiid mear taken op de skoalle ôfkomme. Dit is in ûntwikkeling dy om in soarchfâldige oanpak freget.

De ChristenUnie stiet foar fleksibilisearring

Maatskiplike ûntwikkelings liede ta in hieltiid gruttere fleksibilisearring fan de arbeidsmarkt. Flekswurk, ûndernimmerskip en selsstannige professionas sjoche jo yn hieltiid mear sektoren. Dêr pasje skoallen harren bij oan. Ien fan de effekten is de winsk dat skoaltiden fleksbilearre wurde, sa dat de skoaltiden ôfstimt wurde op de wurktiden fan de âlders. De skoalle feroaret dêrtroch yn in bernsintrum wêr ûnderwiis en berneopfang hân yn hân gean.

Útgean fan boargerkrêft

De ChristenUnie fynt it wichtich dat âlders stipe wurde fanút de tinkwize, dat der yn it netwurk rûnom it gesin foldwaande krêft skûlet.

¹³ 1. Onderwiis en opfang 2. Soarch foar jongerein (incl. Wmo prestaasjefjild 2) 3. Onderwiisakkommodaasjes 4. Jeugd wolwêsen.

De ChristenUnie stiet foar behâld fan ydentiteitsbûn ûnderwiis

Yn 2013 hat in rapport fan de onderwijsried it ljocht sjoen. Dêryn wurdt pleite foar it slúten fan skoallen dy minder dan 100 bern hawwe. De ûnderwiisried advisearret de oerheid skoallen ta gearwurking te stimulearjen. Yn Súdwest-Fryslân nimt, neffens de sifers fan it CBS, yn de kearnen it tal learlingen foar it basisûnderwiis ôf. Dit sil gefolgen hawwe.

Bestjoeren fan skoallen wurde op dit momint net ferplichte ta it slúten fan skoallen mei minder dan 100 learlingen. De temjittetekomming yn de kosten foar lytse skoallen en dêroan keppel kwaliteit stean lykwols wol ter diskusje en de bestjoeren sjogge harren twongen om ta gruttere skoallen te kommen.

Derneist blike âlders yn ferskillende kearnen bij nijbou leafst de kar te meitsjen foar ien skoalle yn stee fan twa skoallen ûnder ien dak. Dizze kar fan ûnderop fertsjinnet wurdearring. De ChristenUnie docht in berop op de bestjoeren dizze prosessen mei soarch út te fieren, sa dat yn dizze gearwurkingsskoallen ydentiteitsbûn ûnderwiis plak krije kin en der lokaal romte bliuwt foar de eigen ydentiteit.

De ChristenUnie stiet foar learlingenferfier

Der is in tendens om it leerlingenvervoer nog fjirder te beheinen en dan mei namme de fergoeding fan it learlingenferfier fan âlders dy harren bern nei in ydentiteitsbûne skoalle foar spesjaal (basis)ûnderwiis stjoere.

De ChristenUnie stiet foar foarskoalse en betide skoalse edukaasje (vroegschoolse educatie: VVE)

De ChristenUnie is fan miening dat de kar foar in foarskoals opfang falt ûnder de ferantwurdlikens fan de âlders.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Sintrum Jongerein en Gesin en de fersterking fan de earstelijns soarch

Yn it belang fan it bern en om foar te kommen dat der ûnnedich trochstjoerd wurdt nei de twaddelijns soarch wurdt tidige sinjalearring en it gebrûk fan leechdremplige helpferliening stimulearre. Dêrfoar is it nedich dat dizze foarm fan soarch yn de Sintra foar Jongerein en Gesin (CJG) tichtbij organisearre wurde. Dit fynt al plak yn Brede Skoallen¹⁴, dy as yntegrale bemsintra fungearje: sintra wêr âlders yn de hiele opfieding stipe freegje kinne. Dit freget om in trochûntwikkeling fan it CJG. Dizze sintra sille ek de tagongspoarten ta de jeugdsoarch wurde. Dat betsjut dat neist de al besteande taken as it sinjalearjen fan problemen bij bern en gesinnen, it jaan fan advys en foarljochting, de sintra ek de taak krije om tytiids de pasjende helpferlieners yn te skeakeljen. Dat freget om in strakke rezjy. Yn de earste lijn sille foaral generalisten wurksem wêze; de spesjalisten komme ta harren rjocht yn de twaddelijns soarch.

Daarneist bliuwt it wichtich dat sportclups en oare amateurferienings tagonklik binne foar alle bern en, foar sa fier mooglik, in rol spylje yn it yntiids sinjalearjen fan mooglike problemen.

De ChristenUnie is benijd nei de resultaten fan it pilotprojekt

Fersterkjen fan de eigen krêft

De ChristenUnie is benijd nei de resultaten fan “Buurtzorg Jong”.

¹⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=3oA6venONxI> (byldferslach fan fjouwer foarbylden fan Brede skoallen yn Súdwest-Fryslân)

yn Boalsert ûnder de namme “Buurtzorg Jong”¹⁵. Útgongspunt is ien gesin, ien plan, ien team yn ien gebiet en slút frijwol sûnder naad oan bij ús fyzje. Yn it hjoeddeiske operearjende team fan dit Sintrum Jongerein en Gesin (CJG) sitte fjouwer betûfte krêften: in maatskiplik wurker, in thúsbegelieder, in pedagoog en in casemanager. Hja biede bygelyks opfiedingsstipe, finansjele helpferliening, video home training en praktyske stipe. As der in spesjalist nedich is, wurdt dizze derbij helle yn stee fan dat de helpfreger trochferwiisd wurdt. It CJG team fan Buertsoarch Jong hat as motto ‘earst buerte, dan soarchje’. It gesin krijt ien fertroude begelieder. Dizze begelieder ferdjippet him yn wat foar it gesin wichtich is. Tegearre mei it gesin meitsje hja in plan en sykje hja nei oplossings dy pasje bij it gesin. De klam leit op de eigen krêft fan it gesin: wat kinne se sels dwaan en om harren hinne organisearje. De begelieder helpt mei it fersterken fan it netwurk fan it gesin, sa dat it gesin selsstandig fjirder kin.

Romte foar soarch mei eigen ydentiteit

De ChristenUnie hechtet oan de karfrijens fan âlders en soarchfregers om soarch te krijen dy past bij harren situaasje en libbensoertsjûging. Súdwest-Fryslân sil tagang ta ydentiteitsbûne soarch mooglik hâlde.

Soarch foar buoartesfoarsjennings

Ek bij it ûnderhâld fan boartersfersjennings kinne de bewenners in nuttige rol ferfolje. Bij de wetlike ferplichting regelmjittich ynspeksjes te dwaan kin de fisele ynspeksjebeurt oerdroegen wurde oan frijwilligers, dy't wikeliks melding meitsje fan eventueel konstatearre mankeminten. De technysk ynhâldlike ynspeksje fan alle moannen bliuwt foar rekkening fan de gemeentlike organisaasje.

Aktivearjend jongereinwurk

De ynset fan jongereinwurkers wurdt ôfwûgen tsjin de eigen mooglikheden fan de mienskip. Ynisjativen fan de jongerein of de bewenners fan in kearn fertsjinje de foarkar. Hja kinne dêrbij stipe fan opbouwurkers freegje. Foarkommen wurde moat, dat jongereinwurkers it plak ynnimme fan kapabele frijwilligers.

It doel fan it jongereinwurk moat yn it ferlingde lizze fan oare beliedsdoelen, sa as dy fan it jeugdsûnensbelied.

Kansrijk ûnderwiis

Súdwest-Fryslân fasilitearret it basisûnderwiis yn de kearnen sa goed mooglik. Útgongspunt dêrbij is net yn it earste plak dat elk doarp in eigen skoalle hâldt, mar dat der foar it bern in op de takomst rjochte, berikbere en libbensfetbere skoalle is, dy yn har ûnderwiis oansluit bij de ydentiteit fan de âlders. Hjirbij gjit de gemeente út fan it prinsipe, dat hja – yn goed oerlis mei de belutsen organisaasjes – dit ûnderwiis boarget.

Súdwest-Fryslân stimulearret de skoallen ta it nimmen fan mear ferantwurdlikens yn it feststellen en foarmjen fan belied. Ek dêryn is liedend, dat dizze ynstellings wurkje fanút harren eigen profesjonaliteit.

¹⁵ <http://www.tvbolsward.nl/algemeen/3736-pilot-buurtzorg-jong-fan-start-in-Boalsert> (útlis fan de pilot)

Súdwest-Fryslân bliuwt har ynsetten om it mooglik te meitsjen dat yn in profesjonele organisaasje sa as omskreaun yn de wet OKE¹⁶ (Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie) frijwilligers ynset wurde kinne, sûnder dat der sprake wêze moat fan ynset fan betelle krêften.

ûnderwiishúsfesting mei eigen ydentiteit

De ChristenUnie set yn op it befoarderjen fan in plurifoarm ûnderwiisoanbod yn Súdwest-Fryslân. Dêrbij is op paste wize each foar skoallen mei in ferskillende ydentiteit. Leefberens is yn de kearn in wichtich kriterium, mar dit moat gepaard gaan mei kwalitatyf goed ûnderwiis. Mei it oog op it dalend aantal bern set de ChristenUnie yn op it behâld fan eigen identiteit.

Súdwest-Fryslân stelt foar in langere perioade in programma ûnderwiishúsfesting op, wêryn foar alle belutsenen dúdlik makke wurdt op hokker wize de bekostiging stal fynt. Yn dit húsfestingsbelied moat oandacht wêze foar it binnenklimaat fan skoallen, de boartesromte yn en rûn de skoalle, de duorsumens fan de gebouen, it fysike plak en sosjale rol fan de skoalle. Foaral dit lêste aspekt – de betsjutting fan de skoalle foar de leefberens yn de buert, de opfang fan bern en it bieden fan kânsen oan bern – kin betsjutte, dat ek oare budzjetten in rol spylje yn de bekostiging. De realisaasje fan brede skoallen fertsjinnet foar de ChristenUnie de foarkar, wêrbij wol stelt wurdt, dat in brede skoalle prima bestean kin mei mear dan ien skoalle ûnder it selde dak.

Weiwurkjen fan ûntwikkelingsefterstannen troch foarskoalse en betide skoalse edukaasje (VVE)

Súdwest-Fryslân bliuwt soargjen foar in skreeening yn de foarskoalse perioade. De VVE-fleanende keep biedt yn goeie gearwurking mei de âlders in pasjend antwurd op konstearre efterstân. It yn byld krije fan bern mei efterstannen is dêrbij fan grut belang. In leechdrompelige tagong foar âlders ta it Sintrum Jongerein en Gesin (CJG) en in goeie kommunikaasje tusken CJG, konsultaasjeburos en pjotterboartersplakken biedt de kâns dat bern fûn wurde dy in ferhege risiko rinne om al betiid efterstân op te rinnen.

Swimme op jonge aldens

Foar it skoalswimmen kiest de ChristenUnie foar belied, werbij bern sa betiid mooglik yn de gelegenheid stelt wurde 20 swimlessen yn groepsferbân te folgjen. De ynfolling derfan mei ek stal ha bûten de skoallen om. Súdwest-Fryslân slút dêrfoar kontrakten mei de swimbaden.

Foarkommen fan foartidige skoalferlitters

De ChristenUnie kiest foar in bliuwende ynset op it foarkommen fan it foartidich ôfheakjen fan studinten yn it MBO, wêrtroch de al behelle goeie resultaten ferstevige wurde. Dêrbij is in aktive hanthaving fan de learplicht en it foarkommen fan oare foarmen fan fersom fan foarwearldlik belang.

Pasjend ûnderwiis en jeugdbelied

Gemeenten en ûnderwiis reitsje elkoar op in tal fan beliedsfjilden bij de ynfiering fan it pasjend ûnderwiis. Súdwest-Fryslân hat hjiryn in advysfunksje en moat komme mei in stipeplan.

¹⁶ De wet OKE stelt dat yn ynstellings foar foarskoalse opfang betelle krêften wurksom wêze matte. Foar it Hinnepykje in Snits is troch de ried in fersyk oan de minister rjochte de wet hjir op oan te pasjen.

Binnen de gearwurkingsferbanden wurdt soarge foar pasjend ûnderwiis foar alle learlingen. Dit fertsjinnet in gearhingjend ûnderwiis-, stipe- en helpstruktuer foar jongerein. En dat fanút in dúdlike fyzje op it gemeentlik soarchnetwurk en de rol fan de skoallen dêryn.

Yntegraasje fan Pasjend ûnderwiis en CJG

Bern en jongerein binne in grut part fan de wike op skoalle. De skoalle foarmet dêrom ynformeel, mar ek formeel in wichtige skeakel tusken it bern, de âlders en soarchoanbieders.

De ChristenUnie fynt dat Súdwest-Fryslân net allinnich skotten weihelje moat tusken de ferskillende foarmen fan soarch, mar har ek ynsette moat foar in goeie gearwurking tusken ûnderwiis, spesjalistysk ûnderwiis en jeugdsoarch. De desintralisaasje Pasjend ûnderwiis makket it mooglik dit soarchoanbod yn te bedzjen yn CJG en it skoalmaatskiplik wurk. De drompel om advys/help te freegjen wurdt dêrtroch faaks leger.

Foar de middelbere learling en de studint yn it MBO is der de ynset fan it Soarchadvysteam (ZAR). Ek dizze ZAR wurket as in netwurk, wêryn nei optimale soarch foar de jongeren socht wurdt. It fertsjinnet oanbefelling ek hjir oanslúting te sykjen mei it CJG.

Programma 3 – Sport, keunst en kultuer¹⁷

Fyzje op frije tiid

De ChristenUnie stiet foar boargerkrêft yn ferbinende aktiviteiten

Sport en kultuer drage bij oan in goeie balans tusken yn- en ûntspanning, biede de mooglikheid om op in ferstannige wise yndividueel of mei oaren frije tiid te besteegjen en hawwe positive sosjale, maatskiplike en sûnensseffekten.

Elk minske hat gaven en talinten krigen om God te earen, oaren te tsjinjen en haren sels te ûntwikkeln.

Belied op it mêd fan sport, keunst en kultuer omfettet primair stimulearring fan dielname, stipe en facilitearring fan ferienings en ynisjativen, it verbreedzjen fan de tagonklikens, ek foar minsken mei in lichaaamlke of ferstânlike beheining, en last-but-not-least in gedegen foarsjennings- en akkommodaasjebelied. Dit alles fanút it prinsipe fan de eigen krêft te fersterken, op yndividueel én ferieningsnivo.

De mienskip wurdt troch kultuer fersterkt. Deryn leit ek de noarm besletten dy de ChristenUnie winsket te hantearjen foar de beoardieling oan wat foar kulturiële útings de gemeentlike oerheid romte biedt.

De ChristenUnie stiet foar sûne sport

It belûken fan minima en inaktiven bij sport bliuwt fan grut belang. It kreëarjen of útwreidzjen fan fyts-, far-, kuier-, nordic walking en/of hurdrinrûtes is in effektive en kostenfreonlike wize om likegoed beboude as natuerlike omjouwing foar rekreaasje en beweging tagonklik te meitsjen. Grif as dit yn regionaal ferbân útwurke wurdt. Derneist draagt it iepenstellen fan parken, natuergebieden en it oanlizzen fan far- en kanorûtes ek bij oan it leechdromplich en sportyf genietsjen fan Gods skepping.

De fokus fan Súdwest-Fryslân moat lizze op de breedtesport en amateurferienings, en net op de topsport en professionalisearre ynstellings. Lestneamden falle nei ús betinken net ûnder de ferantwurdlikens fan de gemeentlike oerheid.

De gemeentlike ynset bij kultuerhistoryske sporteveneminten as fierljeppen, skûtsjesilen en keatsen fertsjinnet om mear dan ien reden spesiale oandacht. Fanút toeristysk eachpunt is in meitinkende opstelling mei de ynstek fan gasthearskip wichtich.

De gemeente, as earste oerheid, kin fysike sûnens en maatskiplike belutsenheid fan har ynwenners befoarderje troch minsken te stimulearjen mear te bewegen, sportyf én rekreatyf, kreative útings oan te moedigjen en dit te facilitearjen.

De ChristenUnie stiet foar skeppende keunst

Spesifike feardigens liede yn kreative betsjitting ta keunst. It romte bieden oan skeppende keunst is neffens de ChristenUnie grif winske. De rjochtmyjtingens fan subsidiearring leit yn it feit dat de minsken yn it evenbyld fan God skepen is mei in skeppend fermogen. De beoardieling fan keunst is sterk

¹⁷ 1. Sport 2. Keunst en kultuer

persoanlik; wat is skeppend, kreatyf? De ChristenUnie lit it oardiel oer keunstsinnige útings graach oer oan keunstkenners.

De ChristenUnie stiet foar it behâld en it befoarderjen fan de Fryske kultuer

De Fryske taal is ien aspekt fan de Fryske kultuer. De ChristenUnie beskôget de bewenners fan Súdwest-Fryslân yn mearderheid dragers fan dizze kultuer. De mjite wêryn de bewenners de kultuer yn al haar dielen as Frysk belibje en drage, hinget sterk ôf fan persoanlike foarkarren en aksinten. De Fryske kultuer verbynt de bewenners fan de kearnen yn ús gebied. It belang fan tradysjes op sportyf en kulturiel gebied makket jierliks op verskillende mominten dúdlik hoe sterk dizze ferbyningen binne. De ChristenUnie hechtet fanwegen dizze byningskrêft oan it stypjen fan dizze tradysjes.

De ChristenUnie stiet foar it yn byld hâlden fan skiednis

Kultuer leit de ferbining tusken ferline, hjoed en takomst. It bewarjen en beskermjen fan objekten, gebouen, monuminten, dokuminten en feiten, út de al dan net lange lokale en regionale skiednis, krijt soarchfâldich syn beslach. Eventueel wurdt hjirfoar stipe jûn oan musea en argiven. Monumintenbelied rjochtet har op behâld fan dizze skiednis. Musea binne fan kultuerhistorysk belang lykwols om te bewarjen en te behearen as om troch te jaan en te learen.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Ferantwurd en draachkrêftig akkommodaasjebelied

Súdwest-Fryslân hat minimaal in rezjyrol yn de ynisjele oankeap en de eksploitaasje fan de foar sport en kultuer benedigde ynfrastuktuer en akkommodaasjes. Dêr wêr mooglik wurde gebouen multifunksjoneel benut om it gebrûk te optimalisearjen en om dwêrsferbannen tusken (brede) skoallen, sportferienings, aanbieders fan kultuer (berneopfang, pjotterboattersplakken, biblioteken, musykskoallen ets. ets.) te benutten en gearwurking te fersterken.

Yn it akkommodaasjebelied fan Súdwest-Fryslân wurdt fersocht alle ferienings op in pasjende, finansjeel betroubere en rjochtfeardige wise te betsjinjen. It is dêrom needsaaklik in ôfwaging te meitsjen tusken it befoarderjen fan de mienskipssin troch sociaal-maatskiplike tarifearring en it feit dat in groeiende groep sporters en kultuerbedriuwers harren aktiviteiten net ynbûn en sûnder gebrûk te meitsjen fan spesifike ynfrastuktuer onderneemt.

Ek mei it each op it akkommodaasjebelied is dêrom sprake fan in 'kanteling'. Gebrûkers fan akkommodaasjes binne sels ferantwurdlik foar slútende eksploitaasjes fan de foarsjennings dy troch Súdwest-Fryslân ta beskikking steld wurde. It is dêrom oan te befeljen te ûndersykjen hoe it eigendom en behear fan gemeentlike akkommodaasjes oerdragen wurde kinne oan ferienings as der sprake is fan eksklusyf gebrûk. Dêrmei wurdt rjocht dien oan it útgongspunt, dat de gebrûker ek de lêsten draacht. It is ommeers ek fanselssprekkend dat in eigner fan in fitnesssintrum ek it ûnderhâld bekostigt en in besyker fynt it net frjemd dat dêr in fergoeding tsjinoer stiet. In fjirder te ûntwikkeljen sportbedriuw kin nei de miening fan de ChristenUnie ek liede ta in kostenneutraal gebrûk fan akkommodaasjes.

Foar de bûtensportakkommodaasjes kiest de ChristenUnie foar it oerdragen fan it behear oan de gebrûkende ferienings.

De ChristenUnie wol de mooglikheid ûndersykje de kontrakten mei Optisport foar de eksploitaasje fan de swimbaden Vitaloo en it Rak sa oan te pasjen, dat dit foar Optisport, swimmers en gemeente in winsituaasje oplevert. In fjirdergeande ynset fan frijwilligers is dêrbij in opsje.

Tagonklikens foar minsken mei in beheining

Súdwest-Fryslân bliuwt earnt meitsjen mei it tagonklik meitsjen fan alle iepenbiere gebouen, yn it foarste plak dy foar sport, keunst en kultuer. De ChristenUnie hat dêrbij eah foar belutsenheid fan de Cliëntenpartisipaasje Yntegraal Beheindenbelied (CIG) en belûkt dit advysorgaen sa betiid mooglik bij ophannen steande ferbouingen of nijbou.

Wurdearring fan de frije snein

Sportive of kulturele aktiviteiten meie net liede ta ferplichtings fan wat fan aerd dan ek oars as dy fan de garansje op de iepenbiere feiligens op de snein. It is in frijheidskar om de snein nei eigen ynsjoch en winsk te besteegjen mits dit net fan ynfloed is op it tiidsbeslach fan treden.

Sportstimulearring

Stipe fan topsport en professionalisearre ynstellings sil beoardield wurde yn relaasje ta de betsutting derfan foar de amateursport.

Spesiale oandacht is nedich as it gjit om de seizoenporten reedriden en silen. Dizze binne net allinnich fan sportyf, mar ek fan kultureel en ekonomysk belang. It sprekt dêrom fansels dat der romhertig romte jûn wurdt oan eveneminten as Snitswike en in eventuele Alfestêdentocht.

Ynset buertsportcoaches

De opfang fan bern yn de skoalle oer de hiele dag hat fan de skoalteams in omslach yn wurkwize frege. Mei bûtenskoalse opfang (BSO) wurdt hjirop in antwurd jûn. De ynset hjirbij fan kombinaasjefunksjonarissen, dy as buertsportcoaches de bern fertroud meitsje mei sport en spul fertsjinnet in goeie kâns. Ek hjir jildt lykwols, dat der op kreatieve wize gebrûk makke wurde kin fan besteande sportclubs, dy oer enthousiaste frijwilligers beskikke.

Doel fan sportstimulearring op skoallen is ek it foarkommen fan obesitas. Hjoeroer moat goed kommunisearre wurde.

Berop en bewegen

De gemeente kin foar haar eigen wurknimmers op basis fan frijwilligheid - binnen it kader fan it nije wurkjen – beweging introdusearre wylst men oan it wurk is. Wat te tinken fan hometrainers, wêrop de fytser fia in Skype-ferbining oerlis hat mei kollega's. In goede start kin makke wurde mei it op steanhichte bringen fan balies en buros, uteraard ek op basis fan frijwilligheid.

Doel fan in soksoarte fan pilot hat fierders mearfaldig nut. It past yn de stúdzje nei it benedigde tal wurkplakken foar de gemeentlike organisaasje en it fersterkt de foarbyldfunksje fan de organisaasje.

Subsydzjearring fan keunst

De positive oandacht dy der op mear lokaasjes yn ús gemeente oan byldende keunst jûn wurdt – sa as bij BAS Galerie en ferskate partikuliere galerieën - fertsjinnet stipe. Dizze beheind har lykwols yn de

optyk fan de ChristenUnie ta cosubsydzjearring fan projekten, dy in springplankfunksje hawwe foar de keunstner en werbij in ferbining mei it ûnderwiis as foarwearde jildt.

Fersterking en benutten fan it Kultureel Kertier

Mei it sintrum foar de keunsten hat Súdwest-Fryslân in unyke akkommodaasje en ynstelling, wêr lykwols de passive as aktive kultuurleafhawwer harren hert ophelje kin. De ChristenUnie is doedestiids foarstanner fan de ûntwikkeling fan dit sintrum west mei in tal arguminten:

- Der wie behoefte oan in teater, wêr net allinnich professionele útfieringen versoarge wurde, mar foaral de amateurferienings harren programma's toane. Op 1 novimber 2013 waar melden, dat it teater yn it earste folledige jier 70.000 besikers yn hûs krieg.
- De kombinaasje mei de âlde musykskoalle, it hjoeddeiske Atrium, makket it mooglik om jong talint ek podium te jaan. It Atrium versoarget jierliks ca 25.000 klantkontakten.
- De ynfestearringen yn de binnenstêd tagelyk de aard hawwe fan stêdlike fernijing, wêrmei in grut diel fan de âlde stêd in facelift krigen hat.
- De yntegraasje fan it Bolwurk binnen it sintrum fan de keunsten soarge foar in loskeppeling fan it Poppodium en it jongereinwurk fan Timpaan. Foaral it tafersjoch op it foarkommen fan gebrûk fan verbeane middels is dêrmei yn oare hannen oergien, wat yn ús eachen in ferbettering betsjut.

De ChristenUnie wol har ynsette om besparings op it gebied fan keunst en kultuer sa folle mooglik te beheinen en foaral te kompensearjen troch de verbining mei partikuliere partijen.

In profilearjende lokale omrop

De ferplichte subsidearring fan in lokale omrop fertsjinnet nei de miening fan de ChristenUnie in tsjinprestaasje fan de omrop nei de gemeente mei de ynset fan it meitsjen fan tagonklik ynformatyf byld en lûd mei beljochting fan ferskate kanten oer aktuele gemeentlike ûnderwerpen. It is nei ús miening mei de hjoeddeiske mooglikheden winske klam te lizzen op ien ynformaasjekanaal. Dit hoecht wat ús oangjit net de kar tusken tv- of radiosinder te wêzen, mar kin him ûntwikkelje ta allinnich ien digitaal kanaal.

De ydentiteit fan de Fryske kultuer

De gemeente Súdwest-Fryslân hat yn in troch de fiif eardere gemeenten slúten konvenant mei de Rijksoerheid har útsprutsen foar aktyf taalbelied yn wurd en geskrift. De ChristenUnie stjit fan herte efter de yntinsjes fan dit konvenant en we stelle ús dan ek "Fryskinnich" op.

Behâld fan kulturele skiednis

Museaal wurk wurdt gruttendiels troch frijwilligers droegen en biedt dêrmei kânsen foar partisipaasje. It belûken fan bedriuwen en partikulieren bij de bekostiging fertsjinnet de oandacht fan de musea sels. De gemeente facilitearret as netwurkpartner bij de syktocht nei sponsoring.

Biblioteekwurk wurdt sa foarm jûn dat elke ynwenner soepel tagong hat ta de wurken. Mei namme it lêsen ûnder en foar bier fertsjinnet bliuwende oandacht. It digitaal ta beskikking stellen fan ynformaasje op basis fan lidmaatskip is in ûntwikkeling dy de ChristenUnie dêrbij foar ogen hat. Foar dyjingen dy't op tradisjonele wize beskikke wolle oer boeken bliuwt it fjirder ûntwikkeljen fan in kreatyf helje- en bringsysteem in fersterking fan it biblioteekwurk.

Programma 4 – Feiligens, oarder, hanthaving en tafersjoch¹⁸

Fyzje op iepenbiere oarder

De ChristenUnie stiet foar hanthaving en tafersjoch

Súdwest-Fryslân kent in protte beliedsnotysjes en yn de measten dêrfan is ek sprake fan hanthaving en tafersjoch. It hat net folle nut regels op te lizzen sûnder de nalibbing dêrfan te kontrolearjen. Fan bestimmingsplan ta evenemintenfergunning, fan kultuersubsydje ta bijstânsútkearing, al dizze maatregelen easkje tafersjoch.

De ChristenUnie is net foar it gedogen. Dus bij regelgeving ek passend toezicht.

De ChristenUnie stiet foar polysje tichtbij de boarger

De oerheid hat as ienige de swurdmacht of oars sein: it geweldsmonopoolje. Dêr moat sij soarchfâldich en ôfhâldend mei om gean. De oerheid moat zich der altyd fan bewust wêze dat hja de ferantwurdlikens hat om de swakken te beskermjen en kriminaliteit te bestriden. Tagelyk moat de oerheid each hâlde foar de eigen frantwurdlikens foar bygelyks ynbraakprefinsje.

Ek fan de polysje wurdt frege oan te slúte bij de *boargerkrêft* fan de mienskip. De politie stjit net op harsels. Gearwurking mei oare organisaasjes en oanslúte bij it wyk- en buertgerjocht wurkjen kin foarkomme, dat der allinnich yn oantallen PV 's¹⁹ tocht wurdt. As der gjin problemen binne, moatte we se ek net skeppe.

Belutsenens fan ynwenners út de wyk is fan grut belang bij de analyse fan feiligensproblemen en bij it stellen fan prioriteiten bij de oplossing dêrfan. Bij de oanpak kinne ferskate wiken om in ferskate oanpak freegje.

De ChristenUnie stiet foar it tsjingeane fan prostitusje

De mienskip yn har gehiel betellet direkt of yndirekt de skea, dy troch de prostitúzje oanrjochte wurdt. Fan de saneamde seksynrjochtings is algemien bekend dat der bannen foarkomme mei kriminele organisaasjes dy minsken ferhannelje. Beskeadige wurde bygelyks de gesinnen fan de klanten fan dizze sektor. Yn de ienentweintigste ieuw is der gjin inkel logysk argumint mear dat it foartbestaan fan de prostituuze sektor rjochtfeardigje kin!

Yn Sweden hawwe lykstelde froulju en manlju yn gearwurking in unike wet krearre: seksuele tsjinsten keapje is dêr sûnt 1 januari 1999 strafber. Mei tank oan dit belied is Sweden ien fan de lannen dy it minst konfrontearre wurdt mei de prostitúzje, hannel yn froulju en alle dêrmei relatearre problemen.

De ChristenUnie stiet foar yntegrale feiligens

De kar om yn wiken mei gemiddeld gruttere wearden foar it fielen fan ûnfeiligens de help yn te roppen fan in wykplatform freget om weroriïntaasje. De ynset fan Súdwest-Fryslân dizze wijkplatforms ek as belangenfertsjintwurdiger foar de wyk te beskôgjen soarget der ek foar, dat it ûnderwerp fan yntegrale

¹⁸ 1. Iepenbare oarder en feiligens 2. Brânwacht en rampenbestriding

¹⁹ Processen Verbaal

feiligens mear op de eftergrond skoud wurdt. It gesprek oer feiligens yn de wyk is dermei yntegraal ferweven mei it kearnenbelied

De ChristenUnie stiet foar goeie brânwachtsoarch

De oanrydtiden foar de brânwacht blyke yn Fryslân gemiddeld 10 minuten te bedragen²⁰. It is de ChristenUnie net dúdlik hoe bot dizze tiden yn it grutte lânlike gebied útienrinne. De ChristenUnie set yn op ynventarisasje fan de hjoeddeiske oanrydtiden en wol ta planfoarming komme foar in bettere berikberens.

De ChristenUnie stiet foar Melding Oerlêst en Burgernet

In al oanbean Melding Oerlêst fia internet belûkt boargers bij harren omjouwing. Dertroch wurdt de reewilligens ta it dwaan fan oanjefte befoardere. Dit fertsjinnet permanente promosjonele aandacht. Ek de dielname oan Burgernet giet út fan *boargerkrêft*. It fergruttet nei de miening fan de ChristenUnie ek de kâns dat de subjektive belibbing fan feiligens en de reële sifers mei elkoar klopjen gean.

De ChristenUnie stiet foar de Boa

De Buitengewone Opsporingsamtner (Boa) hat in protte taken taspyle krigen wêrfoar de polysje gjin ynset beskikber hat. It gijt hjir bygelyks om it tafersjoch op it parkearen, it útlitten fan hûnen en it haventafersjoch. Der is in tendins dat it tal taken fan de Boa grutter wurdt. Dizze amtner fertsjinnet itselde respekt dat we ferwachtsje fan de boarger tsjinoer de polysjefunksjonaris.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Yntegrale feiligens troch gearwurking

Bij de oanpak fan problemen stjit de ChristenUnie in oanpak foar dy tsjûget fan hert te hawwen yn stee fan hurd te wêzen. Hurd wêr it moat, mild wêr it kin. De ChristenUnie stimulearret in previntive oanpak mei oandacht foar dieders, slachtoffers en harren omjouwing.

De ChristenUnie wol yn it ramt fan yntegraal feiligenssbelied komme ta feiligenssplannen foar de hiele gemeente. Yn dat plan wurde nei te stribjen doelen en ferantwurdelikens beskreaun fan de organisaasjes dy yn gearwurking in rol spylje yn feiligens. Partners yn previnsje en oanpak binne nêst gemeente en polysje ûnder oare wolwêzen, jeugdsoarch, ûnderwiis, ferslavingssoarch en sûnenssoarch.

De ChristenUnie wurdearret de wize wêrop bij it opstellen fan it yntegraal feiligenssplan de ried yntiids op de hichte brocht wurdt fan de kensifers. Wij hechtsje deroan, dat mei de fernijde ynjochting fan de polysjekorpsen dizze ynformasjefoarsjenning plak finen bliuwt. Hjirmei krijt de ried de kâns mei winsken yn te spyljen op it feststellen fan de prioriteiten foar de polysje.

In wichtich ûnderdiel yn de ferslachlizzing is yn ús optyk dat ek de oanrydtiden fan polysje, brânwacht en ambulânses op de skaal fan de kearnen dúdlik makke wurde.

Feiligens op strjitte troch boargerkrêft

²⁰ <http://www.nu.nl/binnenland/3534739/brânwacht-langzaamst-in-noordelijke-provincies.html> Oersjoch oanrydtiden per provinsje

Boargers wurde aktyf belutsen bij de feiligens op strjitte, yn de wyk en yn hûs. Boargers foarmje ek de eagen en earen fan de polysje. De ChristenUnie fynt dat de *boargerkrêft* fersterke wurdt as ynwenners rjochtstreaks ynformearre wurde oer de Melding Oerlast. Ek freget de ChristenUnie fan de polysje de melder te ynformearjen oer de resultaten. Wij stimulearje de rezjyrol fan Súdwest-Fryslân om feiligenssproblemen mei verskate maatskiplike partners op te pakken fia bygelyks it Keurmerk Veilig Ondernemen en Keurmerk Veilig Wenjen.

De ChristenUnie fynt de rol fan de wykagint as oansprekpunt foar boargers yn de wyk wichtich. Ek syn koördinearjende taak nei oare aginten en nei de gemeentlike organisaasje ta om problemen yn de wyk konkeet oan te pakken is wichtich. Blykt út de rapportaasje dat der yn bepaalde wiken of kearnen sprake is fan tanimmend fandalisme, publisearje dan de resultaten fan it ferheljen fan de kosten hjirfan op de dieders en de omfang fan de skea as gefolch fan fandalisme troch middel fan in 'fandalismemeter'.

Berikber bluswetter

Troch de opskaling fan de brânwachtorganisaasje yn de feiligenssregio Fryslân driget de ôfstân tusken de deilixse lieding en de frijwilliger grutter te wurden. Súdwest-Fryslân trúnt oan op in goeie ynfomaasjefoarsjenning nei de frijwilligers en op it befoarderjen van lytsskalig kontakt. Súdwest-Fryslân soarget foar goeie werkenning fanút it midden fan de iepenbiere wei fan foldwaande oanwêzige bluswetteroanslútings. Dit soarget derfoar, dat men bij ryklike snie de oanslutingen ridlik snel fine kin.

Feilige útgeanssintra

Yn it feiligenssdomein krijt de boargemaster hieltiid mear wetlik foech om doelmjittich op te treden tsjin geweld en oerlêst. Ek is it tafersjoch yn de nije Drank- en Horekawet oan de boargemaster opdroegen. Der moat genoch minskkrêft bekikber wêze om dy taken ferantwurd yn de praktijk út te fieren.

Foar tafersjoch yn it ramt fan it ketenbelied hat ek de brânwacht spesifike taken. Dêr wêr mooglik wurdt it tafersjoch op de neilibbing fan Drank- en Horekawet dien yn gearwurking mei de brânwacht. Foar dizze kontroles wurde ek mominten yn de nacht útkeazen.

It is neffens de ChristenUnie nedich de talittings- en slutingstiden foar de horeka te wêrsjen. De gemeente bestykt in folle grutter gebied wêrtroch in betiidere slutingstiid berikber wurdt sûnder dat der sprake wêze sil fan horekatoerisme: it opsykjen fan oare útgeanssintra nei slutingstiid. De ChristenUnie pleitet foar it betiider meitsjen fan de talittings- en slutingstiden mei twa oeren.

Op stap: oant 12 uur tagong en oant twa oere bliuwe.

Tsjingean gedoochbelied

De ChristenUnie wol úterst weromhâldend wêze bij it gedogen fan coffeeshops. Yn elke lokale situaasje sil de soarch foar de sûnens en it tsjingean fan oerlêst soarchfâldig ôfwûgen wurde. Growshops moatte gjin kâns krije harren kop op te stekke. Gebrûk fan drugs op strjitte gjit de ChristenUnie tsjin.

Evaluasje fan it ketenbelied

De nije horekawet easket in weroriëntaasje op it ketenbelied. It is algemien bekend, dat jongerein, ek ûnder de 18 jier, yn dizze keten gemaklik oan alkohol komme kinne. It tafersjoch op de ferstreking tsjin

betelling fan alkoholhâldende dranken wurdt daarmee fan grutter belang. De ChristenUnie beneidrukt, dat de úteinlike ferantwurdlikens foar de opfieding bij de âlders leit. Dêrmei leit bij de hanthaving de fokus op dizze ferantwurdeliken. Yn it hjoeddeiske ketenbeleid nimme yn spesifike situaasjes âlders en âldren ferantwurdlikens foar de pleatsing fan in keet op harren hiem. Súdwest-Fryslân mei yn har hanthaafjende taak útgean fan meiwurking fan dizze ferantwurdlikens. De ChristenUnie sil dêr oandacht foar freegje.

Ferantwurd benutten fan leechsteande winkels

Mei de tanimmende leechstân is it ferliedlik winkels ek yn te setten foar ylligale aktiviteiten. De ChristenUnie kiest foar in weromhâldend belied op it gebiet fan bygelyks gokhallen en stjoert oan op regelmjittig oerlis mei de middenstânsferienings om útwassen en wytmaskjen yn leechstân foar te kommen. Súdwest-Fryslân set har yn om yn gearwurking mei bedriuwen, skoallen en partikulieren leechstân te brûken foar ynissjativen fan starters en studinten.

In nulopsje foar bordelen

De ChristenUnie is fan miening dat yn Súdwest-Fryslân gjin gelegenheid jûn wurde moat oan it festigjen fan bordelen en sil dêrom aanstjoere op in útstjerbelied mei it each op ta de twa yn Snits besteande bordelen. Wij pleitsje foar ferskerping fan it tafersjoch op de wurkomstannichheden yn de ynrjochtings middels oanpassings yn de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) nei it foarbyld fan Liouwert. Helpferlieners, wêrûnder dy fan Fier Fryslân, moatte frije tagong hawwe ta de bordelen.

Kostenneutraal Fryske útfieringstsjinst miljeu en omjouwing (FUMO)

Foar de neilibbing fan regeljouwing op it mêd fan it miljeu is de FUMO as ferplichte mienskiplike regeling yn it libben roppen. De ChristenUnie pleitet derfoar, dat it no troch de FUMO útfierde tafersjoch kostenneutraal plak finen giet yn ferglyking mei wat de amtlike organisaasje yn de jierren 2011 en 2012 hjiroan bestege. Yn de rapportaazje oer dizze foarm fan tafersjoch waar troch de amtlike organisaasje foar dy jierren stelt, dat dit tafersjoch tarikkend wie en dêrmei fan foldwaande kwaliteit.

Domein 2

Romtlike en ekonomyske draagkrêft, gastheerschap, ynfastruktuer en duorsume groei

Programma 5 – Romte, wenjen, ekonomyske ferskaat, kaaisektoren en gastheerskip²¹

Fyzje op rintmasterskip

De ChristenUnie stiet foar in ekonomy fan it genoch

Bij it skriuwen fan dit programma sit Nederland yn de neisleep fan in stevige resesje. Hoe de ekonomyske ûntwikkelingen yn de kommende jierren wêze sille, falt ûnmoglik foar te sizzen. Neist bedriegings as ôfnimmende bedriuwigheit en tanimmende wurkleasens, biedt dizze situaasje ek kânsen om te kommen ta in mear duorsume ekonomy. Dermei wurdt de ekonomy fersterke wat in rânebetinkst is om oare doelen te realisearjen. De ChristenUnie stribbet fanút it rintmasterskip oer Gods skepping nei in duorsume ekonomy. De ChristenUnie seit: fan 'mear' nei 'genoch'.

De ChristenUnie stiet foar romte foar lânbou en fiskerij

De ChristenUnie hat hert foar boeren en fiskers. It binne hurdwurkjende ûndernimmers dy soarchje foar de produksje fan sûn en goed iten. It gijt hjirbij om sektoren dy nei harren aard in naue relaasje mei de skepping hawwe. In spannende relaasje en faaks ek in spanningsfolle relaasje. De ChristenUnie biedt romte oan boeren en fiskers en set dêrbij yn op in sterke, duorsume en innovatieve lânbou, feefokkerijen en fiskerij. Wij sette ús yn foar it behâld fan miljeu en biodiversiteit. Sûne gesinsbedriuwen spylje hjiryn in sintrale rol. Yn it algemien wol de ChristenUnie romte bieden bliuwe oan lânbou- en feefokbedriuwen om harren ynkommensposysje te ferbetterjen troch it ûntwikkeljen fan bij-aktiviteiten as lânskipsûnderhâld, toerisme en biofergesting.

De ambysje om mei spesifike maatregels bij de Ôfslútdyk de ielstân te befoarderjen krijt ús stipe. Dêrmei wurdt ek de karakteristike fiskerij yn ús Iselmarhavens befoardere. It lytse tal binnenfiskers yn ús gemeente fertsjinje it dat hja stipe wurde yn de bestriding fan streuperij en it leechrôfjen fan harren netten.

De ynpassing van groeiende bedriuwen fereasket oandacht. De historyske 'katedralen' fan it plattelân wurde troch útdijende, ljochtferspriedende stâllen ferdrongen. Dit freget yn de kommende riedsperioade om soarchfâldige ôfwaging fan plannen fan bedriuwen die útwreidzje wolle. De famyljebedriuwen fertsjinje in romhertige beneiing, wêrbij tagelyk de oandacht foar bist en miljeu yn balans bliuwe moat. Dêrmei binne de risiko's fan sykten yn de gruttere bedriuwen en de effekten van yntensive feefokkerij op it omlizzende lân net fan minder belang.

²¹ 1. Romtlike ûntwikkeling 2. Wenjen 3. Ekonomyske saken 4. Toerisme en rekreasje 5. Kultureel Erfgoud 6. Festguod 7. Bougrûneksplottaasje

De ChristenUnie stiet foar Romte foar Romte yn it Nasjonaal Lânskip Zuidwest Fryslân

In wichtige kearnkwaliteit fan it Nasjonaal Lânskip Zuidwest Fryslân is de kombinaasje fan it iepen lânskip en de kompakte bebouwing. De fersnelde fergrutting fan berdriuwen soarget demêst foar in leechstân fan buorkerijen. Dizze moaie gebouwen fertsjinje it dat mei maatwurk socht wurdt nei pasjende nije bestimmings.

De ekonomyske en finansjele krisis hat derfoar soarge dat de Ryksoerheid yngrypende besúnigings oankundige hat op natuer en lânskip. It is dêrom needsaaklik nije ekonomyske dragers te finen dy bydrage oan de kwaliteit fan it lânskip. Dêrby moat mear romte bean wurde oan *boargerkrêft*. De regeling Romte foar Romte, sa as dy yn Noard-Hollân tapast wurdt, slút hjirop goed oan. Sûnder oerheidsjild kin de kwaliteit fan it lânskip ferbettere wurde. Partikulieren krije fia dizze regeling, as tsjinprestaasje foar it tsjingeane fan ferromling, de kâns op it bouwen fan wenningen yn it bûtengebied, op lokaasjes wêr bouwen oars net toegestaan wurdt.

De ChristenUnie stiet foar in sûn wenningbouprogram

Sa as mei it earder oankundige Romte foar Romteprogram oantoand wurdt, wol de ChristenUnie ek ynisjativen fan *boargerkrêft* beleanje. Sa wolle wij neist de wenningkorporaasjes ek partikulieren mei praktyske ideeën foar it ûntwikkeljen fan goedkepe en duorsume wenningen de romte skinke.

De ChristenUnie stiet foar gearwurking tusken de 4 O's

De groeiende kontakten tusken de 4 O's - Onderwijs, Onderzoek, Ondernemingen en Oerheid – wurde ynsetten om de arbeidmerk te ferbetterjen. Dêrby wurdt ynsetten op in goeie keppeling tusken beropsopliedingen en wurkgelegenheid yn de regio. It bij-inoarbringen fan bedriuwen mei ynteresse yn opliedingstrakten foar kânsearme jongerein mei bedriuwen, dy al ûnderfining hawwe mei reguliere troch erkende skoallen versoarge opliedingen, fertsjinnet dêrby spesiale oandacht.

De ChristenUnie stiet foar benutten fan kultureel erfgoed

Súdwest-Fryslân hat seis fan de alve stêden en in hiel grut tal monuminten. It toeristysk benutten fan dit kultureel kapitaal biedt in ûnútputlik arsenaal oan ideeën. It Hindelooper Immaterieel Erfgoed hat in plak krigen op de Nasjonale Ynventaris fan it Immaterieel Erfgoed yn Nederlân. Dit is in moai foarbyld fan hoe in lytse stêd *boargerkrêft* toant.

De ChristenUnie stiet foar gastheerskip foar ús toeristen

Ien fan de kaaisektoren is it toerisme. In grut part fan de beropsbefolking is wurksum foar ús gasten. Dat makket ús, as bewenners fan ús gemeente, allegear gasthearen. It is foar de besteande toeristyske organisaasjes tige lêstich bleken tegearre op te lûken yn VVV of Toeristische Informatie Punten (TIP). It is lykwols winsklik dat toeristyske bedriuwen inoar lokaal te finen witte yn aktiviteiten, die harren mienskilip belang stypje. De ChristenUnie wol yn de kommende riedsperioade mei de bedriuwen út de sektor komme ta in droegen belied, wêrtroch dit gasthearskip ek finansjeel mooglik bliuwt. Wij wolle dêrby wis wêze omtrint de wize fan organisaasje en bekostiging. Hjiirfoar wolle wij in 2014 dúdlikheid oer de komst fan in mooglik eksperimint mei in 'belestingmaatregel' op de wize fan de al besteande BedrijsfInvesteringsZone (BIZ). De gemeente facilitearret dit proses.

Slagget it net om yn 2014 dúdlikens en ynstimming te krijen omtrint de tapasberens fan in derglike doelbelesting, dan kiest de ChristenUnie foar in beheinde gemeentlike finansjele bijdrage. De faaks op

frijwilligers driuwende ynisjativen fertsjinje, oant it momint fan in oare finansearing, bliuwende stipe. Dizze stipe kin bestean út in persintaazje fan de opbringsten út oan it toerisme keppele belestingynkomsten.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Oanpak fan de resesje

De ChristenUnie wol dat Súdwest-Fryslân tegearre mei har partners ynfestearringen yn saken as ûnderwiishûsfesting, oanlis fan fytspaden, ferkearsfeiligens en soksoarte nei foaren lûkt. De gemeente bliuwt it bedriuwslibben stimulearjen om tegearre mei it beropsûnderwiis harren aktyf yn te setten foar in goeie oanslúting tusken it ûnderwiis en de arbeidsmarkt. De ChristenUnie set har yn foar sprieding fan ekonomyske aktiviteiten en it oanlûken fan op de takomst rjochte wurk. Hjirbij wurdt spesifyk tocht oan op de wettersport en wettertechnology rjochte bedriuwen. Foar de ûndemimmers binne bedriuwskontaktamtners beskikber dy as **meitinkers** funksjonearje.

Kânsen tichtebij hûs

Breedbân Internet is yn de belibbing fan de ChristenUnie it fehikel wêrmei ekonomyske ûntwikkeling allinnich mooglik is yn grutte wenplakken. Ek is it mei dizze technyk mooglik minsken langer yn harren eigen wenning wenjen te litten, trochdat domotika praktysk ynsetten wurde kin. De ChristenUnie wol de saneamde wite gebieden, gebieden wêr't de kommersjele bedriuwen it lizzen fan glêstried net rendabel achtsje, foarsjen fan snel internet troch in ynspanning mei de F4-gemeenten.

Goed benutte bedriuwsterreinen

De ekonomy is yn tanimmende mjitte in ekonomy fan ienmansbedriuwen, ZZP'ers en minsken dy fanút hûs aktiviteiten ûndernimme. Dizze groep hat gjin ferlet fan bedriuwsterreinen, mar mear oan funksjeminging, tiidlike en goedkeape hûsfesting, koarte huurterminen ets. Bij de ûntwikkeling wurdt letten op it kombinearjen fan bedriuwigheid, wenjen en grien.

De ChristenUnie wol dat Súdwest-Fryslân yn naue gearspraak mei buorgemeenten sjocht nei nut en needsaak fan de ûntwikkeling fan bedriuwsterreinen sadat in soarchfâldige regionale planning bij de oanlis fan nije terreinen untstiet. Werûntwikkeling fan (ferâlderde) bedriuwsterreinen en ynbreiding giet foar de ûntwikkeling fan nije bedriuwsterreinen.

Súdwest-Fryslân set har yn foar kontinuearring fan de BedrijfsInvesteringsZones (BIZ). Ek foar oare terreinen wol de ChristenUnie soortgelike ynisjativen stypje. Derneist wolle wij ûndernimmers op bedriuwsterreinen gearwurkje litte yn parkmanagement om it gebied up-to-date te hâlden en verduorsuming te stimulearjen. Doel dêrbij is dat de bedriuwsterreinen bij foarkar klimaatneutraal funksjonearje.

De ChristenUnie sil trochgeand de oandacht freegje foar hanthaving fan de bestimming fan bedriuwen op bedriuwsterreinen.

Bloeiende binnenstêden

De detailhandelsfyzje moat ynspylje op de krimpende detailhannel. It winkelgebiet moat foar de detailhannel oantreklik bliuwe. Ek wurdt it wenjen yn leechsteande wenningen boppe winkels

stimulearre. Sa nedich wurdt in winkelbestimming wizige yn in wenbestimming. Útwreiding fan winkelsintra wurdt foarlopig tsjin gien.

De mooglikheid om winkels ek op snein fan 8.00 oant 20.00 uur iepen te stellen stuitet yn de winkelsintra op wjerstân bij de lytse detaillist. De Vereniging van Sneeker Zakenlieden hat de earste snein fan de moanne as feste dei keazen om hjiroan tsjinwicht te jaan. De praktyk leart lykwols dat ûnder druk fan de grutwinkelbedriuwen en supermarkten ek de lytsere winkels needsake binne alle sneinen de doarren te iepenjen. De ChristenUnie wol yn goed oerlis mei de bedriuwen komme ta in foar alle partijen wurkbere oplossing. Dêrbij wolle wij de behoefte oan een kollektive vrije dei heech hâlde, dy wij ferankere sjoche yn de rêst op de sânde dei.

De yntrodukzje fan de BedrijfsInvesteringsZones yn Boalsert en Snits hawwe de sintra goed dien. De blombakken en ferljochting yn Snits striele in feilige omjouwing út. It te besteegejen budzjet foar de binnenstêd fan Snits is mei mear dan 100% tanommen²². It trochsetten fan dit beleid liket in goeie kar. In earder yn de gemeente Snits ôfwezen opslach op de OZB, dy liede moast oant in ûndernimmingsfûns, wurdt troch de Vereniging van Sneker Zakenlieden wer fan stal helle, no it mooglik liket in ienfâldig retribusjerjocht yn te bouwen. Út in ûndernimmingsfûns meie oarssoartige doelen sa as in city-manager bekostige wurde.

Wannear der foldwaande draachflak wurdt oantoand foar in ûndernimmingsfûns, dat yn it plak komt fan de BIZ, sil de ChristenUnie har dêr net tsjin fersetse. Der moat dan foarôf wol dúdlik wêze, dat én der ferskate bedriuwsgroepen foardiel hawwe sille én der in ienfâldig retribusjerjocht mooglik is foar bedriuwsgroepen dy't der gjin baat bij hawwe. In ûndernimmingsfûns moat bij einsbeslút rommere mooglikheden biede.

De ChristenUnie wol it festigjen fan detailhandel op de yndustrieterreinen beheine oant wat der yn de hjoeddeiske detailhandelstrukturfyzje fêstlein is. De sneinsiepenstelling fan winkels is basearre op it toeristysk karakter fan de hiele gemeente. Foar beskirming fan de lytse winkelman wurdt belied ûntwikkeld, wêrtroch dizze sneinsiepening beheind wurdt oant it toeristysk seizoen.

Trochûntwikkelen fan Houkepoort en Waterstad Snits

De stagnearjende wenningmarkt fraacht om drastyske ôfskriuwingen op no ûnrendabele grûn. De ChristenUnie kiest derfoar de ferliezen sa betiig mooglik te nimmen om oprinnende finansearringsproblemen foar te kommen. Fjirder wolle we mei marktpartijen komme ta in realistyske ynfolling fan Houkepoort. De kânsen dy der no lizze om Waterstad Snits ôf te meitsjen, moatte neffens ús mei beide hannen oangrypt wurde. De al diene ynfestearrings yn Waterstad Snits en de masterplannen, keppele oan it Fryske Marrenprojekt, moatte sa folle mooglik benut wurde.

Trochûntwikkeling fan rekreaasje en toerisme

Twa hieltyd weromkommende diskusjepunten yn it oanbod foar it toerisme binne: slechtwaarfoarsjennings en ferlinging fan it toeristysk seizoen. Beide ûnderwerpen binne foaral ôfhinklik fan wat de markt de toerist biede wol. Partikuliere ynisjativen liede ta kreative oplossings. Foar dit soart

²² Op de jiergearkomst fan de VSZ waard dúdlik dat it budzjet foar 2013 lei op ca. €70.000,-- wylst de VSZ sels in begrutting hat fan ca. €40.000,--

fan ynisjativen is de gemeente net de earst ferantwurdlike. Hja sil har dêryn ferlitte moatte op *boargerkrêft*. Tagelyk ferwachtet de ChristenUnie in koöperative hâlding bij de útwurking fan plannen op dit mêd.

Romtlike planfoarming stelt grinsen oan ûntwikkeling. Dat der lykwols romte is, blykt wol út de strukturfyzje dy eartiids ûntwikkele is foar it Geagebiet yn Snits. Ek op lytsere skael wol de ChristenUnie ynisjativen ûndersykje. Is it bijgelyks mooglik de Feemerke yn Snits – neist it toilettegebou – foar campers iepen te stellen?

De Nije Ôfslútdyk

Súdwest-Fryslân kin neffens de ChristenUnie profitearre fan it útfieringsplan De Nije Ôfslútdyk (DNA) troch in kar te meitsjen foar projekten, dy zowel ynzette op duorsume enerzjy as op toeristyske oantreklikens. De fiskrivier, it sinnepanelenpaad, de pilot Blue Energy en it besikerssintrum binne dêrfan goeie foarbylden.

Yn de oanpak is, neffens de ChristenUnie, ek romte foar in wynmounepark op of lâns de dyk.

Lânbou en feefokkerij

Troch it fuortfâllen fan de molkequota mei yngang fan 1 januari 2015 kin der mear molke produsearre wurde. De boppegrins foar in greidbuorkerij wurdt fanôf dy datum beheind troch it dongquotum. De druk op it bûtengebied troch intensive melkfeebedriuwen is nu al wier te nimmen. It tal bedriuwen mei mear as 250 kij is lânlik fan 44 yn 2000 tanommen oant 203 yn 2012²³. Dit gijt yn deselde perioade lyk op mei in krimp fan 35% fan it tal bedriuwen. It takomstperspektyf fan de ynfestearjende bedriuwen nimt dertroch ta. De ynpassing fan de gruttere bedriuwen fertsjinnet eksra oandacht, omdat de ynfloed op it wrydske plattelân grut is. It is net foldwaande dit mei skamgrien ôf te dwaan. De bebouwing moat qua foarm en kleurstelling pasje yn it Nasjonaal Lânskip Zuidwest Fryslân. Dermei krije lânbou en griedbuorkerijen de romte foar in moderne bedriuwsfiering as de skaalfergrutting in bijdrage jout oan duorsumens, bistewolwêzen, enerzjybesparring, milieu en lânskip.

Súdwest-Fryslân ûntwikkelt, eventueel mei buorgemeenten en de provinsje, lânskipsûntwikkelingsplannen. In fyzje op it bûtengebied biedt de beste garansje foar behâld fan de landskiplike kwaliteit en fersterking fan it grien. De ChristenUnie wol ûndersykje of nei it foarbyld fan Noord-Holland in romte-foar-romteprogram der foar soarchje kin, dat ferrommeling fan it bûtengebied tsjingien wurde kin.

²³ Bron CBS

Programma 6 – Diken, wetter en grien (inkl. parkearen)²⁴

Fyzje op in feilige ynfastruktuer

De ChristenUnie stiet foar feilige mobilens; dêr kinst mei thús komme

Mobilens bringt minsken bij elkoar en is essinsjeel om tegearre libje te kinnen en te wurkjen. Mobilens is bewegingsfrijheid, mar de ChristenUnie wol dat de groeiende mobilens net te koste gijt fan ús libbensomjouwing en de leefberens dêrfan. We kieze dêrom foar ferduorsuming fan de mobilens, fermijen fan oertallich ferkear, in bettere benutting fan de besteande ynfastruktuer en it better mei elkoar ferbinen fan de verskate ferferssoarten - auto, iepenbier ferfier en fyts - yn it persoanenferfier en skips- en binnenfeart, spoar en dyk bij it frachtferfier. De lokale oerheid hat de ferantwurdlikens (tegearre mei de provinsje en it Ryk) foar in goed nivo fan ynfastruktuer foar wenjen, wurk, ferkear en kommunikaasje, sadat boargers ekonomyske, sosjale en kulturele aktiviteiten ûntwikkelje kinne en bedriuwen harren wurk dwaan kinne. Net allinnich de oerheid, mar ek de boargers hawwe in grutte ferantwurdlikens om bewust mei mobilens om te gean.

De ChristenUnie stiet foar feiligens op 'e dyk en op it wetter.

Yn ús ferkear fine regelmjittich ûngelokken plak. It tal ferkearslachtoffers (deaden en ernstich ferwûnen) is yn Nederlân relatyf leech, mar it kin wis nog better. De impact fan ûngelokken is oer it algemien hiel grut.

De ChristenUnie wol de fytser romte jaan. De paralleldiken en binnendiken wurde net allinnich troch fytzers benut, mar ek troch it hietyd grutter wurdende lânbouferkear. Trajekten yn it bûtengebied, dy troch in soart fytzers benutte wurde, fertsjinje dêrom spesifike oandacht.

De ChristenUnie beskôget de âlde farwetters as de earste ferkearswegen: yn grut part fan ús toeristen betsjinjen harren dêrfan en de feiligens dêr fertsjinnet dêrom ek ús oandacht.

De ChristenUnie stiet foar foldwaande parkeargelegenheid.

De sintrumfunksje fan de stêden Snits en Boalsert is oerdúdlik en betsjut ek dat der faak in parkearplakje socht wurde sil. Goeie ferwizing nei beskikbere parkearpleinen foarkomt dat der needleas rûnriden wurdt yn de syktocht nei in parkearplakje.

De ChristenUnie stiet foar tagonklik iepenbier Ferfier

In gemeente mei in oppervlakte fan rom 80.000 hektare hat goeie ferbinings nedich. De faaks lege bussen en treinen toane lykwols oan, dat it iepenbier Ferfier net direkt in profytlike tak fan wurk is. Dochs moat de mienskip har ynwenners bij steat stelle om nei elkoar ta te kommen. Kombinaasjeferfier wurdt mooglik in begaanbere wei as regeljouwing har minder fersetten gijt tsjin de ynset fan frijwilligers, dy harren mar wat graach ynsette wolle foar dizze kontakten.

De ChristenUnie stiet foar duorsum behear fan iepenbier grien

“Jo eigen strjitsje skjinfeje” hat betsjutting as it gijt om dwaan wat der fan jo ferwache wurde mei. Sa mei fan de ynwenners fan Súdwest-Fryslân ferwachte wurde dat hja harren eigen stoepe skjinfeije as

²⁴ 1. Dikenbehear 2. Wetterbehear 3. Iepenbier grien 4. Begraafplakken 5. Ferkear en ferfier (inkl. parkearen) 6. Hanthaving en tafersjoch (parkearen)

der snie leit en dat hja it ûnkrûd yn dyselde stoepe fuort helje as dizze yn de simmerske moannen te wielderich tieren gjit. Dat is dêrom yn de eagen fan de ChristenUnie ienfâldich in basis foar it betoan fan *boargerkrêft*.

Dit makket it ek mooglik om de stap te meitsjen nei behear fan it grien troch de bewenners fan de wyk of de kearn. Yn neifolging fan wat der yn de wyk Hoekwierde²⁵ yn Almere bart, wol de ChristenUnie meiwurkje oan it út hannen jaan fan it grienbehear. It dêrfoar benedigde budzjet wurdt dan ek oerdroegen. Monitoring wurdt yn goed oerlis dien.

Foar it fuort heljen fan ûnkrûd wurdt keazen foar giffrije metoaden, wylst de frekwinsje ôfstimd wurde mei op wat der yn de omjouwing winske is.

Boartersfersjennings meitsje diel út fan it iepenbier grien. In goed behear is nedich foar feilig gebrûk. Neffens de ChristenUnie binne âlders harren dêrfan tige bewust en binne ek hja fan herte ree dêroan mei te wurkjen. De earste fisuele kontrole moat dêrom neffens ús mooglik wêze troch dizze frijwilligers.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Goed ferljochte diken

Duorsume enerzjy kin it best wurde afgenomen troch duorsum wurkende ferljochting. Dêrom kiest de ChristenUnie foar it versnellen fan it verfangen fan de ferljochting lâns de diken nei doelgerichte en beweiingsgevoelige LED-ferljochting, werbij tevens de fraach stelt wurdt of ferljochting wel noodzakelijk is.

De studerende, recreatieve en beroepsmatige fytser

De fyts foarmet in uitermate wichtich vervoermiddel en is recreatief net wei te denken yn Súdwest-Fryslân. Fytsen is goedkoop, gezond en frijwel net milieubelastend.

De jongerein ûnder de achttjin jier is der sûnder mear op oanwiist en foar skoale is der sprake fan grutte fytsstreamen. Ek foar wen-wurkferkear op korte ôfstân wurdt gebrûk make fan de fyts. No fytsen mei (elektryske) trapstipe yn in rap tempo de markt bemasterje, binne der in protte misnken dy de fyts opnij fûn hawwe. Yn Súdwest-Fryslân moat de fyts in fêst plak hawwe yn de romtlike oardering.

Feilige fytspaden

De ChristenUnie kiest foar in fytsnetwurk, dat foaral de toerist oansprekke sil: lânlik en feilig. It is fanwegen de feiligens op de fyts winsklik dat paralleldiken lykwols skiden wurde fan fytspaden of dat der beheinde maatregels foar de gong fan it oare ferkear troffen wurde.

De ChristenUnie pleitet foar in fytsnelrûte troch de toeristysk oantreklike sintra fan Boalsert en Snits, yn stee fan lâns de saaie rûnweien. Mei namme de krúsing yn de Boalserterdyk bij Bogerman fertsjinnet hjirbij oandacht troch it grut tal fytzers dat dit krúspunt yn mear rjochtings passearret. De feiligens foar de fytzers bij brêgen, rotondes, krúsings en spoordykogongen freget ek oandacht.

²⁵ <http://www.hoekwierde.nl/>

Elektrysk fytsen

De ChristenUnie befoardert de oanwêzigens fan oplaadpunten foar elektryske fytsen. Súdwest-Fryslân kin bygelyks oan horeka mei in laadpunt it predikaat “fytscafé” jaan.

Tagonklik en efficiënt iepenbier Ferfier en doelgroepenferfier

Súdwest-Fryslân sil har proaktyf opstelle rjochting dy oerheden dy ferantwurdlik binne foar it iepenbier trein- en busferfier. Fanwegen de grutte ôftannen is ôfstimming fan beide foarmen nedich. Dêrbij is foaral fan belang dat mei namme skoalbern rom op tiid op skoalle oankomme en dat ek oerdei de jongerein net ûnnedich lang op bussen wachtsje moatte. Bij it oangean fan nije kontrakten is it winsklik de gebrûkers fan it ferfier te belûken bij beslúten oer tiden en rûtes. Op ynisjatyf fan de ChristenUnie is earder ûndersyk dien nei mooglike kombinaasjes fan doelgroepenferfier. Wij pleitsje derfoar dat mei namme it skoalbernferfier mei it WMO-ferfier kombinearre wurdt. In goeie ynformaasjefoarsjenning nei de skoalbern is dan fan belang. Derneist is der foar dizze studinten behoefte oan feilige fytsenstallings bij OV-opstappunten.

Goeie autoberikberens fan de kearnen

Súdwest-Fryslân beskikt oer in wiidweidich dikennetwurk. It is dêrom foar ynwenners en bedriuwen wichtich, dat it autoferfier foldwaande fasilitearre wurdt.

It werombringen fan de automobilens yn de sintra fan de Boalsert en Snits is in wichtich tema. De distribuuze fan fracht kin ôfstimt wurde op de finstertiden om dizze bij de bedriuwen ôf te leverjen. Ek kin wurke wurde mei sintralisearre ôflevering op ien punt bûten it sintrum, wêrnei ien (elektryske) frachtwein de distribuuze yn it sintrum fersoarget. Dat foarkomt in protte ûnfeilige ferkearsbewegings.

Foldwaande parkearromte en pasjende parkeartariven

It hawwen fan foldwaande parkearromte is wichtich foar de middenstân. Parkeartariven moatte foar kostendekking soargje, mar de hichte fan parkeartariven moat net liede ta substansjeel minder besikers fan de winkelsintra. Betelle parkearen is in middel om de parkeardruk yn de sintra te ferleegjen. Romme parkearfoarsjennings oan de rânnen fan de sintra nimme dizze druk fuort en foarkomme it hinne en wer riden fan sykjende automobilisten.

De ChristenUnie is foarstanner fan betelling efterôf. Hjirmei wurdt foarkomen dat bestjoerders te let bij harren auto weromkomme en docht mear rjocht oan de werklik brûkte parkearromte. Út it eachpunt fan leefberens yn de binnenstêden moat parkearen lâns de strjitte djoerder wêze dan it parkearen yn garages of op de parkearterreinen oan de rânnen fan de sintra.

Feiligens yn it ferkear

Tusken 1970 en 2000 is it tal ferkearsdeaden de helte lytser wurden. Dit bard troch stevige yngrepen yn de regeljouwingen troch it feilich meitsje fan ferfiersmiddels en diken. Wolle wij in ferglykbere skaalsprong meitsje yn de kommene tsien jier, dan moat de gemeente foaral ynstekken bliuwe op it feilig meitsjen fan krúspunten, it ferantwurde mingen fan ferkearsstreamen. It foarrang jaan oan voetgangers en fytsferkear iliket foar de hân te lizzen mar freget om oerdúdlike kommunikaazje. Foaral it tanommen swiere lânbouferkear freget om maatregels, werbij dizze fehikels safolle mooglik skiden wurde fan it fytsferkear.

Foar it tot de helte werombringen fan it tal ûngelokken mei slachtoffers is it nedich bliuwend yn te setten op foarljochting en ferkearslessen op skoallen, op it monitoren fan ûnfeilige situaasjes, op hanthaving fan ferkearsregels en it yntiids bijstellen fan ferkearsregels op gevoelige trajekten. De melding fan ûnfeilige situaasjes ("black spots") kin keppele wurde oan de meldingen iepenbiere romte (MOR-melding) en ek it monitoren is lâns dizze wei te ferbetterjen.

Troch bij elk ynfrastruktureel projekt de feiligens foar it ferkear mei te nimmen wurdt foarsjoen yn in yntegrale wurkwize. De ChristenUnie pleitet foar in ferkearsfeiligensplan mei konkrete útwurkingen, omdat dit de feiligens prominenter yn byld bringt.

De ChristenUnie wol de gemeente ferantwurdelijk meitsje foar in aktive ynformaasje nei de organisaasjes foar rûteplanners om ferwizing nei 'slûpweien' foar frachtferkear tsjin te gaan.

Programma 7 – Milieusoarch, enerzjy en duorsume groei

Fyzje op in duorsume leefomgeving²⁶

De ChristenUnie stiet foar goed wenjen en libben

It romtlik belied moat mei ta tsjinste stean fan de opdracht oan de minsken om as rintmaster de ierde op in ferantwurde wize te ûntwikkeljen en te behearen. Yndustry, lânbou en natuer stride om in plakje op de Nederlânske kaart, want romte is guod fan krapte. Karren dy we no meitsje, hawwe gefolgen foar de leefomjouwing fan takomstige generaasjes. Súdwest-Fryslân hat hjiryn in wichtige rezjyrol. Ecologyske, ekonomyske en demografyske ûntjouwinge meitsje it mooglik en neich dat der in omslach komt: fan sloop en nijbou nei wêrbenuten, fan bebouwen fan de iepen romte nei wêrbenutten en wêrstrukturearring fan al bebout gebied. De feroarings yn bygelyks de âlderenssoarch freegje om in wenningoanbod dat dêrbij past. Súdwest-Fryslân sil dúdlike karren meitsje moatte. It ûnderwerp romtlike oardering is bij útstek it ûnderwerp wêrbij boargers belutsen wurde wolle, want it gjit bij einsbeslút oer de kwaliteit fan harren eigen leefomjouwing.

De agraryske sektor is yn in protte kearnen fan belang foar it behâld fan in goed en lykwichtich ekonomysk klimaat en de ferkiningsdfoarm fan it lânskip. Yn in beheind tal kearnen is ek de ekonomyske ynfloed fan de fiskerij wichtich. De ChristenUnie fynt it dêrom fan belang ek regelmjittich mei de fertsjintwurdigers fan dizze sektoren te praten.

De ChristenUnie stiet foar it tydlik gebûk fan wynenerzjy

It iepen lânskip fan it Nasjonaal Lânskip Zuidwest Fryslân ferdraget mar in beheinde fersteuring mei yn byld springende objekten. De al op it grûngebiet steande solitaire molens stean foar it oergrutte diel oan de westside fan de gemeente op de grûn fan de eardere gemeenten Wûnseradiel en Nijefurd. Yn it marregebiet binne se minder sichtber.

Nei de miening fan de ChristenUnie foarmet wynenerzjy mominteel de ienige alternative boarne fan elektryske enerzjy, dy substansjeel bijdraget oan it werom twingen fan de CO2-uitstjit. Der moat dêrom in balans fûn wurde yn wat it lânskip ferdraget en wat der oan opstelt vermogen pleatst wurde kin.

De gemeenteried hat keazen foar de pleatsing fan molens yn in tal clusters tusken de Kop fan de Ôfslútdyk en Boalsert. Derneist is keazen foar in ûndersyk nei de mooglikheid molens op of neist de Ôfslútdyk te pleatsen.

De kar foar hege molens mei yn ferhâlding trager dreiende wjukken liket evident; dermei kin ommers it tal op te stellen molens beheind wurde. De ChristenUnie hat dêrom pleite foar in beheind tal lytsere clusters fan grutte mounen op it land, wêrmei yn 2020 in totaal ynstallearre fermogen fan ca. 230 MW op it grûngebiet fan Súdwest-Fryslân realisearre wurdt. De ChristenUnie wol dêroer yn 2014 dúdlikens foar de lokale ynisjatyfnimmers.

²⁶ 1. Milieu- en duorsumensbelied 2. Rioloearringen 3. Reinigingstsjinst 4. Enerzjybehear

Foar it pleatsen fan in duster yn de Iselmar is pleite foar in sône oan de binnenkânt fan de Ôfslútdyk, wêr yn twa rigen, sûnder al te grutte impact op de omjouwing, in relatyf wichtige bijdrage oan de opjefte fan Fryslân levere wurde kin.

De ChristenUnie stiet foar wettertechnology

Súdwest-Fryslân kin neffens de ChristenUnie op it gebiet fan wettertechnology it positieve wetterimago ynsette. Dizze toeristyske wearde keppele oan de technologyske ûntwikkelings as Blue Energy liene harren tige goed foar de ûntwikkeling fan in besikerssintrum op de kop fan de Ôfslútdyk. Foar in ekstra toeristyske attraksje liket in restaurant op hichte yn ien fan de mounen in opsje.

De gruts opsetten fiskpassaazje yn de foarm fan in rivier biedt in kâns oan de fersterking fan de ielstân op it Iselmar. Ek de fiskers fan Súdwest-Fryslân hawwe dêr baat bij.

De ChristenUnie stiet foar milieustrjitten

Elke dei produsearje wij smoarges. Yn dat ôffal sitte grûnstoffen fan wearde. It is sûnde om dy samar te ferbaame. Dan binne we se foar altyd kwyd. Better kinne we ôffal sjen as grûnstof. We moatte nei in sirkulêre ekonomy. As ôffal goed skiden wurdt, kinne de grûnstoffen oanbean wurde foar wergebrûk. De ôffalstoffenheffing kin dertroch nei beneden.

De ChristenUnie pleitet foar de ynstânhâlding fan de milieustrjitten Koudum, Boalsert en Snits. De ChristenUnie wol ek de milieustrjitte yn Heech yn stân hâlde as bliken docht dat mei de beheinde ferwurkingsmoogikens dochs foldwaande en effisjint gebrûk fan de milieustrjitte realisearre bliuwt.

De ChristenUnie stiet foar rintmasterskip

De ChristenUnie leaut dat we de ierde krigen hawwe en dat we der súnig op wêze moatte. Dêr farre we allegear goed bij, krekt as takomstige generaasjes. Hieltyd mear boargers binne sels hiel aktyf dwaande mei it wurkjen oan in better miljeu. Minsken wekke duorsume enerzjy op of hâlde harren eigen strjitsje skjin. De ChristenUnie wol dat Súdwest-Fryslân dizze ynisjativen stipet en stimulearret. Yntusken moat Súdwest-Fryslân ek sels de ambysje hawwe om oan in better miljeu te wurkjen.

De ChristenUnie stiet foar energike ûntwikkeling

It wurdt hieltyd makliker om sels enerzjy op te wekken. As hieltyd mear mei sinne-enerzjy opwekken gean, nimt it ferbrûk fan fossile brânstof ôf. De ChristenUnie wol it mooglik meitsje mear sinnesellen te pleatsen en wol enerzjykoöperaasjes rom baan jaan.

Súdwest-Fryslân docht, as it oan d ChristenUnie leit, sels alles om sa min mooglik enerzjy te ferbrûken. Tink oan duorsume strjitferljochting, elektryske auto's, ets. It tal laadpunten foar elektryske auto's moat op peil brocht wurde.

De ChristenUnie stiet foar mijn stêd, ús stêd, selsbehear

De iepenbiere romte is fan ús allegearre. Tradisjoneel beheart de gemeente de romte, mar dat kin ek tige goed troch bewenners dien wurde. As de bewenners it sels dogge, wurdt de kwaliteit fan it grien heger en de wyk leuker. De wyk wurdt better ûnderhâlde en it fersterkt de sosjale gearhing.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

Duorsum tinken

It troch de gemeente yntrodusearre programma "the Natural Step" jout de kâns om yn alle beliedsprogramma's te kommen ta it bewustwêzen, dat duorsumens in kwestje is fan it setten fan de kreative stappen. De ChristenUnie is ynnommen mei dizze ambysje.

Fraachstjoerd en duorsum wenjen

De ChristenUnie wol wurk meitsje fan libbensrinbestindige wenningen of sels wiken, stipe troch in goeie ynfastruktuer

(sociaal-culturele aktiviteiten en soarchstipe). De ChristenUnie stribet nei klimaatneutrale wenningen of sels wenningen dy enerzjy "produsearje". Ek stribje wij nei de tapassing fan duorsume materialen, dy op ferantwurde wize produsearre wurde en tagelyk kwalitatyf heechweardich binne. Hanthaving fan fergunningen middels it hifkjen fan de ôfsprutsen duorsumenseasken is dêrbij fan kruseaal belang. De troch Súdwest-Fryslân oankundige hânrikking kin hjir in goed helpmiddel foarmje.

- Romte foar ynnovatyf, fraachstjoerd en duorsum bouwen (libbensrinbestindige wenningen);
- Takomstbestindich wetterbehear;
- Gearwurking mei de agraryske sektor.
- Enerzjyferbrûk yn relaasje ta de ynfloed op it klimaat

Ferantwurde bijdrage yn it romte jaan foar wynturbines

De ChristenUnie hantearret de folgjende útgangspunten foar de wynmolencusters:

- akseptasje fan de clusters troch de direkt omwenjenden;
- mooglikheid ta partisipaasje yn sawol de ynfestearing as de opbringst fan de direkt omwenjenden;
- kompensaasje fan de direkt omwenjenden;
- opromjen fan de mounen as se net mear effektyf brûkt wurde;
- dielname fan besitters fan solitaire mounen, dy dermei de eigen moune sanearje;
- benutten fan in substansjeel part fan de winst foar ûntwikkeling fan oare foarmen fan duorsume enerzjy.

Foar de net dielnimmende eigners fan solitaire wynturbines jildt, dat de besteande bousels besteansrjocht hâlde oant it momint fan opskaling.

De sleaukjende provinsje soarget der yn de eagen fan de ChristenUnie foar, dat it Ryk yn har foech mei in RijksCoördinatieRegeling it Wypark Fryslân nei foaren skout, wêrtroch in enoarme cluster mounen op it Iselmar driegt te ferskinen. De ChristenUnie twingt der bij de gemeenteried fan Súdwest-Fryslân op oan ta it nimmen fan in beslút yn it tasizzen fan de pleatsing fan inkele clusters binnen de gemeentegrinzen mei in maksimum opstelt vermogen fan ca. 230 MW (ynklusyf de al besteande solitaire mounen).

Takomstbestindich wetterbehear

"Libben mei wetter" is in tema dat ek Súdwest-Fryslân rekket. Troch de taname fan ferstiende gebieden (wenwiken, parkear- en bedriuwsterreinen) en de ferwachte taname fan himelwetter moat Súdwest-Fryslân soargje foar in riolearringsplan wêryn oandacht jûn wurdt oan de trits "fêsthâlde, bergje en ôffiere". Skieding fan himelwetterôffier en riolearring sil liede ta in beheining fan de

smoarchwetteroerstoarten. Goeie gearwurking mei wetterskippen en ferantwurde boaiemsanearring binne wichtich.

De rioelheffing wurdt no noch tarekkene op basis fan de WOZ-wearde yn twa parten foar eigners en gebrûkers. De ChristenUnie pleitet foar in oanpassing fan de tarifearring. Dêrbij kieze wij diels foar in tarekking op basis fan it wetterspoar: it ferbrûkte tal m³ liedingwetter. Wij wolle as stelregel hantearje: de ôffier fan it smoarge wetter is foar rekken fan de ferbrûker en de ôffier fan reinwetter foar de eigner.

Gearwurking mei de agraryske sektor

Mei de taname fan de molkproduksje sil de druk op de ferwurking en de ôffier fan dong nei 1 januari 2015 tanimme. De ChristenUnie wol dat de gemeente proaktyf mei de LTO oerlizzen gjit om foar te kommen dat dizze dongtransporten foar problemen soargjen gean. De ChristenUnie pleitet dêrbij foar it ûntwikkeljen fan biogasynstallaasjes, dy de ferwurking safolle as mooglik yn de omjouwing plak fine litte en net ôfhinklik binne fan tafoegde weardefolle biomassa.

In soart besprutsen ynisjatyf is de lânskipfeiling, wêrby it behear en ûnderhâld fan lânskipseleminten ferkocht wurdt oan belanghawwenden. Partikuliere ynisjativen hawwe yn Elahuzen (buorgemeente de Friese Meren) al ta moaie resultaten lieden.

Enerzjyferbrûk yn relaasje mei de ynfloed op it klimaat

De ChristenUnie set har yn foar in enerzjytransysje: fan fossile nei duorsume brânstoffen, sa as sinne-enerzjy en wynenerzjy. It bliuwt dêrom oan te rieden duorsumens yntegraal oan te pakken en yn elk beliedsstik wêr it relefant is te beneamen. De kriteria foar duorsumens moatte dan wol dúdlik wêze.

De ChristenUnie wol ynisjativen fan wenningeigners en duorsumenskorporaasjes stypje. dy harren rjochtsje op de oanskaf fan enerzjybesparjende produkten. Hjirbij falt te tinken oan sinnepanelen, sinneboilers, warmtepompen, isolaasje, wynenerzjy of griene dakken. Dêrbij stean wij iepen foar in ûndersyk nei de mooglikheden foar duorsumenslieningen.

It ferromjen fan it oanbod fan streekprodukten

Troch foarljochting fan deskundigen út eigen kring kinne teelde planten en gewaaksen út Súdwest-Fryslân ek pleatslik oan de man brocht wurde. Dermei wurdt diels ek útfiering jûn oan de millenjumdoelen. Yn dit ramt kinne mear aktiviteiten út de mienskip stimulearre wurde.

It duorsum ynsamelje en ferwurkje fan ôffal

Binne der foldwaande (ûndergrûnse) kontainers foar ûnder mear glês, klean, sap- en molkpakken, blik, keunststoffen en papier? Bij it ynsameljen fan âld papier hawwe fanâlds tsjerken, ferienings en ynstellings in grutte rol spyle. De yntroduksje fan ekstra papierkontainers kin keppele bliuwe mei de ynset fan frijwilligers, wêrtroch dizze frijwilligers de eardere fergoeding foar âld papier behâlde kinne.

Stimulearje

It bewustwêzen fan milieugedrach bij bern wurdt yn Súdwest-Fryslân sinnich ynfolle troch it programma GroenDoen fan it NME- netwurk. De al jierren grutte dielname fan bern en folwuchsenen oan de himmeldei soarget der tagelyk foar dat ek de ynwenners harren bewust wurde fan it toeristysk oantreklike gebied.

It goede foarbyld jaan

Foar in duorsume gemeente is it alderearst fan belang oan te stjoeren op in enerzjysúnige eigen organisaasje. Maatregels om enerzjybesparing fan minimaal 2% per jier te berikken en om 40% fan de ferbrûkte enerzjy sels op te wekken binne toanoanjouwend te neamen.

De ChristenUnie wol dêrbij stribje nei leveringskontrakten mei enerzjybedriuwen, dy basearre binne op 100% duorsume enerzjy. Dêrbij wurdt lykwols oan gas as elektrisiteit tocht.

De aksjeradius fan it weinpark fan Súdwest-Fryslân lient him foar it gebrûk fan elektryske auto's. Mei it tapasjen fan moderne techniken bij ferljochting yn de iepenbiere romte (o.a. LED-ferljochting) kin hjirop mjitber 30 oant 40% enerzjy besparre wurde.

Domein 3

Tsjinstferliening, bestjuur en middels

De ChristenUnie leaut yn de krêft fan de mienskip. De oerheid stimulearret en stipet minsken om harren eigen krêft, of *burgerkracht*, yn te setten. De ChristenUnie kiest foar in oerheid, dy har ferantwurdlikens net 'oer de skutting' goait, mar neist de boarger stiet, mei de bourger meitinkt en dizze sa nedich facilitearret. Dit feget om maatwurk: de ien kin hurder sûnder dy stipe dan de oar. As minsken it echt net sels kinne of tegearre mei oaren kinne, dan biedt de oerheid een fangnet.

Omdat de oerheid beslúten ôftwinge kin, wurde der hege easken stelt oan it oerheidshanneljen. De ChristenUnie stiet foar in oerheid dy betrouber, transparant en werkenber is. En dermei it betrouwen fan de boarger wurdich is. As goed rintmaster gjit de oerheid sober en doelmyttich mei de publyke middels om. De ChristenUnie gjit foar in tagonklike oerheid, lykwols mei nije kommunikaasjemiddeles as yn persoanlik kontakt oan de baalje. De oerheid nimt de boarger serieus.

Bourgers kinne in berop dwaan op de oerheid as harren feiligens of bestean yn gefaer komt.

Programma 8 – Tsjinstferliening, bestjoer en boargersaken²⁷

Fyzje op in betroubere oerheid

De ChristenUnie stiet foar 'de gemeente, dat binne wij'

De ChristenUnie beskôget de gemeente as 'de earste oerheid'. De gemeente is yn in soart situaasjes it earste of meast tichtbije en konkrete kontakt fan in boarger mei de oerheid. De ChristenUnie wol dat boargers ferantwurdlikens nimme foar harren eigen hanneljen en - tegearre mei oaren en de oerheid – de soarch foar de mienskip oppakke. Dit yn tsjinstelling ta de yndividualisearre Nederlânners, dy him as boarger tsjinoer de earste oerheid foaral posisjoneert as klant, ôfnimmer en rjochthawwende. Yn ús fyzje binne oerheid en mienskip bûnsgenoaten.

De ChristenUnie stiet foar de kommunisearrende gemeente

"Wa't went is Frysk te sprekken, hoecht him hjir net te ferbrekken". ûnder dat motto sprekt de ChristenUnie har út foar in gemeente, wêr alle boargers harren sûnder drompelfrees yn lykwols it Frysk as it Nederlânsk melde kinne. Wij binne ús bewust dat ek de withoefolle bûtenlânners yn ús gebied gjin ekstra drompels opsmitten krije moatte en wij kieze der dêrom foar op toeristysk oantreklike plakken de ynformaasje foar de boarger ek yn it Dút en Ingels oan te bringen. It is neffens ús winsklik dat bepaalde dielen fan de webside, wêrûnder portal en ekonomysk belied, in foar de Europeeske taalgebieden tagonklik ynformaasjediel hat. Oriïntaasje op oare wrâldtalen as Russysk en Sinees is net útslúten.

As de gemeente 'de earste oerheid' is, dan folt hja de earstelinefunksje fan in klantkontaktsintrum yn op in wize, dat 80% fan de stelde fragen andere wurdt²⁸. Dit betsjut, dat de meiwurkers troch en troch witte

²⁷ 1. Algemiën bestjoer, 2. Rjochtsbeskirming, 3. Bestjoersstipe; - Griffy, - Kommunikaasje, - Frysk Taalbelied 4. Bestjoerlike gearwurking, 5. Bourgersaken, 6. Tsjinstferliening.

²⁸ De volledige invoering fan it Antwurd© concept is foar deze beantwording een te bewandelen wei

wêr de kennisboarnen foar dizze antwurden yn hûs binne en dat de digitale ynfastruktuer sa wurket dat dizze ambysje ek mooglik wurdt.

Kommunikaasje rêst op wjersidige prosessen; dizze fine plak tusken minsken ûnderling. Ek de boarger moat dêrom syn kennis kwyts kinne yn de organisaasje. It op de hichte bringen bart vice versa, dúdlik en transparant. Troch aktyf oan in kennisdatabase te wurkjen, wêryn feardigens en kennisboarnen goed dokumintearre wurde, bout Súdwest-Fryslân oan fersterking fan de *boargerkrêft*.

In boarger krijt romhertig de gelegenheid beswier te meitsjen tsjin belied, dat him treft. Der wurdt safolle mooglik ynsjetten op pre-mediation bij de ôfhanling fan beswierskriften.

De ChristenUnie stiet foar in bestjoerskrêftige gemeente

De ChristenUnie is yn it proces nei de fuuzje foarstânne west foar de foarming fan Súdwest-Fryslân. Wij hawwe hjir oan meiwurke om de gemeente bestjoerlik krêftiger te meitsjen om de grutte desintralisaasjes oan te kinnen. Wij binne der ek fan oertsjûge, dat de ôfrûne perioade al bliken dien hat, dat de gemeente projekten oppakke kin, dy oars lizzen bleaun wienen. De grutte taken, dy yn de kommende perioade harren beslach krije moatte, easkje in breed draachflak. Yn it ferline is mei de acht eardere gemeenten yn de Súdwesthoek al it WMO-belied oppakt dat oan dizze desintralisaasjes foarôf gie.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

In wjersidige relaasje tusken oerheid en boarger

De gemeente hat in tal wichtige kearntaken, sa as feiligens, romtlike oardering en ôffalynsammeling, mar sels bij de taken wêr hja in primêre ferantwurdlikens hat, syket hja noch hieltyd safolle mooglik gearwurking mei de mienskip (boargers, bedriuwen, organisaasjes, tsjerken, skoallen esfh).

Foar it riedswurk set de ChristenUnie yn op in koöperative hâlding. Dêrbij is kolleezjedielname gjin foarwearde, mar wol in doel. De stânpunten wurde primêr bepaald troch de útgongspunten fan de partij. Dizze binne ek fêstlein yn dit programma en dêrop mei de fraksje oansprutsen wurde.

Sintrale hûsfesting amtlik apparaat

De ChristenUnie beseft dat in ferspraat wurkjend korps van amtners tefolle overheadkosten makket. Dêrom is it sintralisearjen fan dizze tsjinsten nedich. Troch gebrûk te meitsjen fan de beide festigings yn Drylsten en Snits is neffens de ChristenUnie foldwaande romte te skeppen sûnder grutte nijbou nedich te meitsjen.

Der is noch net foldwaande dúdlikens oer de ekstra minsken, dy foar amtlike stipe nedich binne foar it effektyf oemimmen fan de desintralisaasjes. Foarearst yinke de ChristenUnie dizze ekstra mankrêft ûnder bringen te kinnen yn de hûsfesting fan de tsjinsten die no al mei jeugdsoarch en thúsoarch belêst binne. Ek de Sintra van Jeugd en Gesin kinne hjiryn belutsen wurde.

De hjoeddeiske gemeentlike loketten in Warkum, Boalsert en Snits wurde hanthavene oant dúdlik blykt, dat dizze desintralisearre tsjinsten gjin tafoegde wearde jouwe.

Doarpen en buerten as lokale mienskip

De ChristenUnie wurdearret doarpen ('kearnen') en buerten as lokale mienskip en hechtet oan't eigene fan de lokale mienskip. Gemeenten moatte alle mooglikheden benutten om bewenners fan wiken, buerten en doarpen te belûken bij saken dy harren reitsje.

Wol Súdwest-Fryslân de ôfstân tusken de oerheid en de bewenners fan de kearn lyts hâlde, dan is optimale ynset fan kontaktamtners nedich. Dizze amtners foarmje de skeakel tusken de ôfdielings fan it gemeentlik apparaat en de bewenners, meastal fertsjintwurdige troch doarpsbelangen en wijkplatforms. Hja binne bij uitstek de minsken, dy dwêrs troch de gemeentlike ôfdielings hinne harren wei witte moatte te finen. Hja hawwe foldwaande betrouwen en mandaat nedich fan lykwols ried as kolleezje.

De ChristenUnie jout keamen (wiken, buerten en doarpen) eigen ferantwurdlikens, stipe troch eigen budzjetten. De *boargerkrêft* yn de kearn is dêrbij útgongspunt.

Ek ferdielt it kolleezje it gebiet ûnder de wethâlders, sa dat ek dêr de ôfstân ta de bewenners lyts bliuwt. Bij alle beliedstikken, dy keppele binne oan spesifike parten fan de gemeente, is - neist de portefeuillehâlder - dizze gebiedswethâlder ek yn byld.

It kearnenbelied giet út fan *boargerkrêft*. De ChristenUnie wol bij de beginspraak oer belied en bij it útfieren derfan 'best persons' belûke. Dit binne minsken, dy mei beide fuotten yn de mienskip stean. Kolleezje en ried wurkje tegearre, stipe troch kontaktamtners, oan netwurken fan dizze 'best persons'.

Polityk neutraal operearjende ferienings fan doarpsbelangen krije bestjoersjild om harren belangen fertsjintwurdigende rol ferfolle te kinnen. Betinkst bliuwt, dat der draachflak foar de feriening yn de kearn oantoand wurdt.

Yn in stevich kearnenbelied is it ferantwurd beliedsfrijheid te jaan om lytse projekten slachfeardich útfiere te kinnen.

Beginspraak yn stee fan referenda

Oer it algemien is de ChristenUnie gjin foarstander fan referenda. It is in te swiar middel, dat faaks te let yn it proses ynsetten wurdt. Yn ús belibbing jout de gemeenteried demei oan, dat hja net langer de boarger representearret en dat hja sels gjin kar doart te nimmen.

De ChristenUnie beskôget beginspraak (ynspraak foarôf) as betinkst foar de foarming fan belied mei foldwaande draachflak. Boargers, bedriuwen en oare belanghawwenden wurde bij goed útfierde beginspraak yn in tige betiid stadium belutsen bij formulearring en útfiering fan belied.

De kommunikaasje fanút de gemeente fertsjinnet soarchfâldige oandacht. Foar boargers moat dúdlik wêze:

- de status en aard fan de ynformaasje sa as ferkenning, evaluaasje, foarnommen beslút of beslút;
- de ynbringer fan de ynformaasje sa as kolleezje, ried, projektteam of yndividuele partij;
- it fjirdere ferrin fan it beslútfoarmingstrajekt;
- de ynsprekmooglikheden;
- de foar- en neidielen fan beeage maatregels;
- de risiko's dy gearhingje mei it net nimmen fan in beslút.

Soarchfâldig útfierde desintralisaasjes

De ChristenUnie kiest bewust foar gearwurking mei de gemeente De Friese Meren en de gemeente Littenseradiel om de kommende transysjes goed yn te pasjen. De insetten desintralisaasjes yn de WMO/AWBZ, Jeugdsoarch, Partisipaasjewet en Pasjend ûnderwiis easkje in soarchfâldige oanpak. Hoewol it desintralisearjen fan taken nei gemeenten past yn de fyzje fan de ChristenUnie, foarmet it útfieren derfan in lêstige opjefte. De soarch foar de swakke moat yn dat proses boargd bliuwe.

Dizze transysjes easkje in oanpak, wêryn bestjoerlik ek oer de grinzen fan Súdwest-Fryslân nei op gruttere skaal wurkjende (libbenbeskôglige) ynstellings sjoen wurde moat.

Útgongspunt bij de útfiering fan de transysjes is de *boargerkrêft* en de verantwoordlikens fan actoren as gesin, famylje, tsjerk, feriening, wyk, kearn.

Pasjende bewenners- en oerheidspartisipaasje

Súdwest-Fryslân – lykwols kolleezje as ried – moat fiergeand belied foar partisipaasje ûntwikkelje mei dúdlike prosedures. Yn har kommunikaasje moat Súdwest-Fryslân helder oanjaan wat de ferwachtings en mooglikheden op de verkate treden fan de bestjoerlike partisipaasjeledder binne.

Boargers, bedriuwen en belangenbehertigers moatte safolle mooglik belutsen wurde bij de foarming en útfiering fan it belied. Dêr wêr belied foaral de leef- en wênomjouwing oangjit neamt de ChristenUnie boargertpartisipaasje lêver bewennerpartisipaasje.

Omdat ek de boarger yn de gelegenheid is mei eigen ynisjativen maatskiplike saken oan te pakken, is it better te sprekken fan 'oerheidspartisipaasje'. Sa pleatse boargers, dy intrinsyk motivearre binne, sels saken op de agenda.

Foldwaande bestjoerskrêft

Op it flak fan ekonomyske ûntwikkeling is it fan grut belang dat Súdwest-Fryslân de al opstarte gearwurking mei de F4-gemeenten Leeuwarden, Smallerland en Heerenveen yntensivearje om yn Den Haag en Brussel ús stim dúdlik heare te litten. Ek heart dêr úteraard de gearwurking mei de SNN bij.

Útgongspunt foar de ChristenUnie is, dat de bestuurskrêft fan Súdwest-Fryslân foldwaande wêze en bliuwe moat. As dizze bestjoerskrêft tekoart sjit, is de gemeenteried de earstferantwurdlike, dy op syk gjit nei fersterking fan dizze bestjoerskrêft.

De ChristenUnie is dêrbij net wars fan mienskiplike regelings. Mienskiplike regelings moatte de mooglikheid hawwe dat Súdwest-Fryslân haar eigen belied formulearje kin. De portefeuilles fan swiere mienskiplike regelings moatte bestjoerlik en beliedsmjittich skieden wurde en droegen troch minimaal twa kolleezjeleden.

De beliedsearme gebieden as automatisearring, ôffalferwurking, grienfoarsjennings, oanlisplakken oan marren en lâns kanalen freegje om it tegearre oplûken fan gemeenten mei gelyksoartige belangen. It

ûnderbringen fan dit soarte wurk kin hiel goed yn wurkmaatskippen dy op ôfstân pleatst binne of dy as mienskiplike regelings bestjoerd wurde.

Programma 9 – Algemiene dekkingsmiddels²⁹

Fyzje op stevige finansearing

De ChristenUnie stiet foar it meitsjen fan dúdlike karren bij besúnigingsmaatregels

Gemeenten wurde konfrontearre mei oan é iene kant in drastyske útwreiding fan it takenpakket, oan é oare kant mei in ingrypende besúnigingsoperaasje. Dat leit grutte druk op it finansjeel belied. Mear dan oait moat de gemeentlike oerheid der har fan bewust wêze dat de middels opbrocht wurde troch de hiele mienskip. Alle boargers betelje mei, iszjy fia de ôfdracht fan de ryksoerheid, itsjy fia de OZB.

De Ryksoerheid draget mei in tal soarch- en welwêzentaken lykwols ek it budzjet oer, dochs hat dêrop in gânse koarting tapast. Troch de ûntwikkelings op de wenningmarkt stean de ynkomsten út de opbringsten út grûnferkeop sterk ûnder druk. Gemeenten moatte dêrom de bek nei de byt sette. Net troch op alle begruttingshoadstikken de tsiisskaafmetoad ta te pasjen, mar troch dúdlike karren te meitsjen en prioriteiten te stellen.

De ChristenUnie giet betrouber foar:

It kiezen fan de terreinen wêrop besúnige wurden giet

Foar de ChristenUnie betsjut dat, dat dy posten, dy rjochtstreeks te meitsjen hawwe mei it ferlichtsjen fan de need fan yndividuele boargers, safolle mooglik bûten skot bliuwe moatte. Ek as it gjit om keartaken fan de Oerheid, sa as feiligens, is weromhâldens bij it werombringen fan it budzjet op har plaats.

It sprekt foar ús fansels dat mei namme besparre wurde kin op projekten dy foar de mienskip net fan direkt belang binne. It útfieren fan ‘prestigeprojekten’, de subsidearring fan organisaasjes en aktiviteiten dy ek mei privaat jild bekostige wurde kinne en it finansjeel stypjen fan needlidende ferienings, moat safolle mooglik beëindige wurde. Ek moat mei klam sjoen wurde nei fjirdere streamlynjen fan de amtlike organisaasje en moat de inhier fan treden beheind wurde. Bij einsbeslút moat besjoen wurde foar hoefier ynfastruktuerprojekten fersobere wurde kinne.

It behearsen fan de lokale lêsten

Foarkommen moat wurde dat de OZB ûnevenredich, dat wol sizze mei mear dan de jildende ynflaasjekorreksje, ferhege wurdt om sa gatten yn de begrutting te tichtsjen. It totaal oan gemeentlike lêsten foar de boarger moat net mear stige dan op basis fan de reële kostenûntwikkeling nedich is.

De lange termijn

It opstellen fan begrutting en mearjierrenraming moat mei realiteitssin gebeure en moat der ta lide dat prefintyf tafersjoch en de artikel 12-status foarkomen wurdt: de gemeente moat harren net ryk rekkenje en der soarch foar dragen dat se oer foldwaande (weerstands)fermogen beskikt om ûnferwachte útjeften op fange te kinnen.

²⁹ 1. Treasury 2. Algemiene dekkingsmiddels 3. Útfiering Wet WOZ 4. Gemeentlike belestings

De ChristenUnie twingt oan op strukturele fieding fan fondsen, wêrút geregeld projekten bekostige wurde kinne. Neist dat de mienskip moat kinne rekkenje op in foldwaande grut wjerstânsfermogen, moat der ek in foldwaande grutte buffer yn it ûntwikkelfûns en it kearnenfûns oanwezich wêze, sa dat it mei helpen ûntwikkeljen fan de hiele gemeente en fan de kearnen yn it bysûnder mooglik bliuwt. De gemeente kin allinnich op cofinansearring fan oare oerheden rekkenje as hja sels ek substansjeel bijdraget yn de bekostiging fan projekten.